

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

(Συνέχεια έκ του τεύχους 9. 10., τόμου Θ')

Β' ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΝΟΛΙΘΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΣΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Τὴν ἀνικανότητα τῆς οἰκονομικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας νὰ κάνει κατανοητὴ τὴν ἄνοδο μιᾶς *πολιτικῆς* (καὶ συγκεκριμένα τῆς γραφειοκρατικῆς) τάξης στὴν κοινωνικὴ ἔξουσία (1) μποροῦμε νὰ τὴν ξαναδιαπιστώσουμε ὑπενθυμίζοντας τὶς θέσεις πού ὑποστήριξαν ὀρισμένοι μαρξιστὲς σχετικὰ μὲ τὴν προέλευση αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς μαρξιστικῆς γραφειοκρατίας.

Ἡ πολιτικὴ προέλευση τῆς ἄρχουσας τάξης στὰ λεγόμενα «σοσιαλιστικά» καθεστῶτα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ἐμπόδια πάνω στὰ ὁποῖα σκοντάφτει κάθε ἀπόπειρα *μαρξιστικῆς* θεώρησης τῆς ταξικῆς φύσης τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ἀπὸ τὸν Τρότσκι μέχρι σήμερα.

Πραγματικά, ἓνα βασικὸ ἐπιχείρημα πού χρησιμοποιοῦν οἱ «ὀρθόδοξοι» καὶ οἱ «συμπαθοῦντες» γιὰ ν' ἀρνηθοῦν τὸν ταξικὸ χαρακτῆρα τῆς «σοσιαλιστικῆς» γραφειοκρατίας, μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: Γιὰ νὰ γίνῃ *ἄρχουσα* τάξη, μιὰ τάξη πρέπει πρῶτα νὰ ἔχει ὑπάρξει *ὡς τάξη* μέσα στὸ *ancien régime*. Ἀλλὰ ἡ ὁμάδα πού διευθύνει τὴ σοβιετικὴ οἰκονομία δὲν ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση. Συνεπῶς δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιαίτερη τάξη, ἀλλὰ μιὰ ὁμάδα προνομιούχων πού γιὰ ὀρισμένους ἱστορικοὺς λόγους ἔχει *προσωρινὰ* ξεχωριστεῖ ἀπὸ τὴν τάξη στὴν ὁποία ἀνήκει καὶ πού εἶναι ἡ *μόνη* ἄρχουσα τάξη: τὸ προλεταριάτο πού ἀσκεῖ τὴ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου».

Ἔχουμε κάθε λόγο νὰ πιστεύουμε ὅτι τίποτε δὲν μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστέψουμε ὅτι κάθε νέα ἄρχουσα τάξη πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ἔχει ἤδη σχηματιστεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Τί συμβαίνει ὅμως ἂν παραδεχτοῦμε αὐτὸ τὸ *αἷτημα* τῆς προϋπαρξῆς καὶ ζητήσουμε ταυτόχρονα νὰ κάνουμε κατανοητὴ τὴ διαδικασία χάρις στὴν ὁποία ἡ σοβιετικὴ γραφειοκρατία μεταμορφώθηκε σὲ ἄρχουσα τάξη καὶ σὲ ἀποκλειστικὸ «κάτοχο τῆς ὑπεραξίας»;

Οἱ θέσεις τοῦ *Burgham* μποροῦν νὰ μᾶς δείξουν τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο καταδικάζεται ἡ σκέψη πού μένει αἰχμάλωτη τοῦ μαρξιστικοῦ σχήματος.

1) Βλ. τὴ μελέτη μας: *Ἡ οἰκονομικὴ ἐρμηνεία τοῦ ταξικοῦ διαφορισμοῦ*, 1959, Μέρος III, Κεφ. β, §§ 15—18, σελ. 45—58.

64. Η οικονομική έρμηνεία της γραφειοκρατίας: ο Burnham και οι διάδοχοί του.

Για να κάνει άφομοιώσιμη από τους μαρξιστές τη θεωρία του για την managerial revolution, ο Burnham στήριξε όλη του την επιχειρηματολογία πάνω στην υπόθεση ότι η τάξη των managers, ή τάξη που κατά τη θεωρία του αποτελεί το μόνο σοβαρό αντίπαλο και το μελλοντικό διάδοχο των καπιταλιστών, έχει ήδη σχηματιστεί, με τη μαρξιστική έννοια του όρου, μέσα στην τωρινή κοινωνία. Προϊόν καθώς είναι των πιό πρόσφατων τεχνικοοικονομικών εξελίξεων, η τάξη των managers κυριαρχεί μέσ' στις παραγωγικές σχέσεις «προτού μετατραπεί το καθεστώς σε γραφειοκρατικό» (1). Σάν την άστική τάξη του ancien régime, ή γραφειοκρατική τάξη έχει δημιουργήσει τα οικονομικά θεμέλια της μέλλουσάς της κυριαρχίας στο έσωτερικό της παλαιάς κοινωνίας. Δέν της μένει πιά παρά να καταργήσει τους άπαρχαιωμένους θεσμούς της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας και να έξουδετερώσει τους καπιταλιστές. Για το σκοπό αυτό, «χρειάζεται ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να κινητοποιηθεί με τα κατάλληλα συνθήματα και να ταχθεί στο πλευρό των managers» (2). Η γεννώμενη γραφειοκρατική κοινωνία έχει την ανάγκη ενός μαιευτήρα (για να θυμηθούμε την εικόνα του Μάρξ) κι' αυτός είναι ή άντικαπιταλιστική άνταρσία των μαζών: καμιά σημασία δέν έχει το γεγονός ότι οι μάζες αυτές είναι προλεταριακές, όπως στη Ρωσία του 1917, μικροαστικές, όπως στην Ίταλία του 1922 ή τη Γερμανία του 1933, ή άγροτικές, όπως στην Κίνα και τα Βαλκάνια. Καμιά σημασία επίσης δέν έχει το ότι αυτή ή άντικαπιταλιστική επανάσταση δέν είναι ούτε άντικαπιταλιστική ούτε καν επαναστατική, όπως π.χ. ή πολιτική του New Deal (που ο Burnham τη θεωρεί ίσοδύναμη σε κοινωνικά άποτελέσματα με την πολιτική του Στάλιν και του Χίτλερ!). Το ούσιώδες, κατά τον Burnham, είναι ότι σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις οι μάζες τάχθηκαν «παρά το πλευρό των managers»! Καμιά σημασία δέν έχει το ότι ή ομάδα των managers έξοντώθηκε ή κονιορτοποιήθηκε σάν ομάδα από την επανάσταση του 1917, της οποίας υποτίθεται ότι ήταν ο κύριος έμπνευστής και ύποκινητής! Καμιά σημασία επίσης δέν έχει ότι ή μακιαβελική αυτή τάξη των managers που «κινήτοποίησε» τις μάζες, έλαμψε κυρίως με την άπουσία της, όταν δέν τάχθηκε άνοιχτά με το μέρος της άντεπανάστασης. Πέρα από το Sound and fury της πάλης των τάξεων, ένα γεγονός «ίδιαίτερα σημαντικό» (3) φωτίζει την άληθινή φύση της επανάστασης του 1917: «ό πιό στενός συνεργάτης του Λένιν, αυτός που χρησιμοποίησε ο Λένιν για να παρακολουθεί στα κρυφά το μπολσεβικικό κόμμα, ήταν ο μηχανικός —ό τεχνοκράτης— Κράσσιν»!

1) James Burnham: The Managerial Revolution, Γολλ μετ. L'ère des organisateurs, σελ. 257.

2) James Burnham: ένθ. άν. σελ. 199.

3) J. Burnham: ένθ. άν. σελ. 202.

Αυτή τὴν ψευτομαρξιστικὴ καὶ ἰδίως παράλογη θεωρία κατὰ τὴν ὁποία «ὁ Κράσσιν—ὁ τεχνοκράτης» ἐνσαρκώνει τὴν List der Vernunft τῆς γραφειοκρατίας, τὴν ξαναβρίσκουμε, ὑπὸ μιὰ ἀκόμα χοντροειδέστερη μορφή, στὶς θεωρητικὲς ἀναλύσεις τῆς ὁμάδας τῶν νέων μαρξιστῶν ποὺ ἐκδίδει τὸ περιοδικὸ «Socialisme ou Barbarie». Θὰ τὶς ἀναφέρουμε γιὰτὶ κάνουν ἄλλη μιὰ φορά ἐκδηλῆ τὴ στενότητα τῆς οἰκονομικῆς ἐρμηνείας τοῦ γραφειοκρατικοῦ φαινομένου.

Καὶ γι' αὐτούς, ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῆς οἰκονομίας πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ τελικὸ προϊόν μιᾶς μακραινῶν τάσης: ἡ κυριαρχία τῆς γραφειοκρατίας χαρακτηρίζεται τὴν «**τελικὴ φάση τῆς συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου**, τὴ φάση κατὰ τὴν ὁποία **ἡ κρατικοποίηση διαδέχεται τὴ μονοπώληση** καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ γραφειοκρατία πέρνει τὴ θέση τῆς χρηματιστικῆς ὀλιγαρχίας» (1)! "Ὅπως εἶδαμε πρὶν (2), ὁ Λένιν ἦταν ἤδη πρὸ τοῦ 1917 ἀπόλυτα πεπεισμένος ὅτι ὁ μονοπωλιστικὸς καπιταλισμὸς εἶχε μετατραπῆ σὲ κρατικὸ (ὀλοκληρωτικὰ συγκεντρωμένο) καπιταλισμὸ. Μὲ τὴν ἴδια ἐπιστημονικὴ σιγουράδα, οἱ σημερινοὶ λενινιστὲς μᾶς μαθαίνουν ὅτι ὁ «νόμος» ἢ ἡ τάση τῆς συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου σὲ ἐθνικὴ καὶ σὲ παγκόσμια κλίμακα —τάση στὴν ὁποία ἀποδίδουν μιὰ ἱστορικὴ ἀποτελεσματικότητά ἴση ἂν ὄχι ἀνώτερη ἀπ' αὐτὴν ποὺ ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ Bossuet ἀποδίδαν στὴ Θεία Πρόνοια— (3), μένει ἀνολοκλήρωτη στὶς πρὸ προηγούμενες βιομηχανικὲς κοινωνίες, ὅπου ἡ γραφειοκρατία μένει ἀκόμα «ὑποταγμένη στὸ μονοπωλιστικὸ καπιταλισμὸ» (4), καὶ πραγματοποιεῖται κατὰ προτίμησιν στοὺς προκαπιταλιστικοὺς χώρους! Κοινωνικὴ ἐκφραση τῆς «τελικῆς» φάσης τοῦ καπιταλισμοῦ (ὁ ὁποῖος δὲν μετράει πιά τὶς «τελικές» του φάσεις!), προσωποποίηση τῆς τελικῆς φάσης τῆς συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου, ἡ γραφειοκρατία δὲν κατορθώνει νὰ ξεχωριστεῖ ἀπὸ τὴ «χρηματιστικὴ ὀλιγαρχία» στὶς ὑπερβιομηχανοποιημένες χώρες, ὅπου τὸ κεφάλαιο εἶναι **πραγματικὰ** συγκεντρωμένο (5), ἐνῶ μὲ ἕνα πραγματικὰ μυστηριώδη τρόπο, καταλαμβάνει τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξουσία στὶς ἀγροτικὲς ὑποανάπτυκτες χώρες ποὺ ἀγνοοῦν τόσο τὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου ὅσο κι' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ...κεφάλαιο. Ἐτελῶς πραγματοποιημένη στὶς Η.Π.Α., ἡ γραφειοκρατικὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου βρῖσκει ἔτσι ἕνα πρόσφορο ἔδαφος στὰ βαλκανικὰ κατσάβραχα, τοὺς ὀρυζῶνες τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰνδοκίνας —καὶ ὄχι στὸ Detroit, τὸ Manchester ἢ τὴ Ruhr!

1) Pierre Chaulieu et Georges Dupont: La bureaucratie yougoslave. Socialisme ou Barbarie, No 5—6, σελ. 17.

2) Βλ. πρὸ πάνω § 56α.

3) "Ἐτσι μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου ὑπῆρξε ἡ «βαθύτερη αἰτία» τῆς κατάρρευσης τῶν βαλκανικῶν καθεστώτων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς: ἔνθ. ἀν. σελ. 161

4) Ἐνθ. ἀν. σελ. 14, ὑπόσημ. 7.

5) Πράγμα ποὺ δὲν σημαίνει διόλου ὅτι ἡ συγκέντρωση αὐτὴ ἔχει πάρει τὶς διαστάσεις τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ μονοπωλίου, ποὺ ὄνειρευόταν ὁ Λένιν.

Είναι σαφές ότι ο οικονομικός δυναμισμός (τόσο η «συγκέντρωση της Έγγειας Ιδιοκτησίας» για την οποία μιλάει ο Μάρξ⁽¹⁾ όσο και η «συγκέντρωση του κεφαλαίου» που οι μαθητές του έχουν βάλει στη θέση του «Κυρίου των Δυνάμεων») άφηνει έντελως ανεξήγητο το φαινόμενο της ιστορικής ανόδου της ολοκληρωτικής γραφειοκρατίας στις προκαπιταλιστικές χώρες Συγκεκριμένα, η ολοκληρωτική, κρατική συγκέντρωση του κεφαλαίου στις αυτόποκαλούμενες «σοσιαλιστικές» χώρες υπήρξε *δχι η αίτια, αλλά το αποτέλεσμα* της κατάκτησης της εξουσίας από τη γραφειοκρατία και η τρομοκρατική μορφή που πήρε η εξουσία αυτής της νέας άρχουσας τάξης έξηγειται άλλωστε κατά ένα μέγα μέρος και από την ανάγκη που αντιμετώπισε, να πραγματοποιήσει σ' ένα συντομότερο χρονικό διάστημα και σε μια εύρύτερη κλίμακα την..πρωτόγονη συσσώρευση του κεφαλαίου: η οικονομική έρμηνεία της γραφειοκρατικής εξουσίας κινδυνεύει να καταλήξει στον ίδιο παραλογισμό που δικαίως ή άδίκως ο Μάρξ προσάπτει στην έγγελιανή φιλοσοφία της Ιστορίας, κινδυνεύει δηλαδή να κάνει το γιό να γεννήσει τον πατέρα του⁽²⁾.

Μόνος από τους μαρξιστές ή από τους πρώην μαρξιστές, ο Μιλovan Τζίλιας δέν κατέφυγε στα χοντροειδή σχήματα του οικονομικού νεοτερμινισμού όταν ζήτησε να διατυπώσει τα συμπεράσματα που έβγαλε από την προσωπική του *πειρα* σχετικά με την άνοδο της γραφειοκρατικής τάξης στην εξουσία. Τη γενεαλογία της ολοκληρωτικής γραφειοκρατίας δέν την άναζήτησε ούτε μέσα στο μύθο του «Κράσιν του τεχνοκράτη», ούτε μέσα στη διαλεκτική του όλιγοπωλίου, αλλά μέσα στην έσωτερική διάρθρωση του μονολιθικού κόμματος.

65. Η πολιτική προέλευση της γραφειοκρατίας

Τό μπολσεβικικό *κόμμα* υπήρξε τό φυτώριο της νέας άρχουσας τάξης: αυτό φαίνεται «άπίθανο», λέει ο Τζίλιας, σ' όλους τους μαρξιστές που πιστεύουν ότι ένα πολιτικό κόμμα: «Έίναι κατά κανόνα τό «προϊόν» μιάς κοινωνικής τάξης»⁽³⁾. Πώς είναι δυνατό να πιστέψουμε ότι μιά νέα άρχουσα τάξη προήλθε από ένα κόμμα, τη στιγμή που όλη η ιστορική πείρα δείχνει ότι τά κόμματα δέν είναι παρά «έποικοδομήματα»: έφήμερες και παροδικές «πολιτικές έκφράσεις» των διαφόρων κοινωνικών τάξεων; Εύκολα καταλαβαίνει κανείς γιατί ο Τρότσκι δέν αντιμετώπισε αυτή την υπόθεση παρά για να την άπορρίψει άμέσως: Αισθάνεται κανείς τον πειρασμό, γράφει ο Τρότσκι στο τελευταίο του έργο, να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι:

«Τά έμβρυα του μελλοντικού σταλινισμού *βρισκονταν ήδη μέσα στη μπολσεβικκή αντίληψη του συγκεντρωτισμού ή, γενικότερα, μέσα στην παράνομη ιεραρχία των*

1) Βλ. τη μελέτη μας: *Η οικονομική έρμηνεία του ταξικού διαφορισμού*, § 17, σελ. 54—55.

2) Marx-Engels: Die Heilige Familie, σελ. 307.

3) Milovan Djilas: La nouvelle classe dirigeante, 1957, σελ. 49.

ἐπαγγελματιῶν ἐπαναστατῶν. Ἄλλα ἓνα τέτοιο συμπέρασμα δὲν ἀντέχει στὴν ἀνά-
 λυση κι' ἀποδεικνύεται πολὺ φτωχὸ σὲ ἱστορικὸ περιεχόμενο. Ἡ αὐστηρὴ ἐπιλογὴ τῶν
 στελεχῶν καὶ ἡ συνένωσή τους μέσα σὲ μιὰ συγκεντρωτικὴ ὀργάνωση παρουσιάζει
 βέβαια ὀρισμένους κινδύνους, ἀλλὰ τὴ βαθύτερη αἰτία αὐτῶν τῶν κινδύνων πρέπει νὰ
 τὴν ἀναζητήσουμε, ὄχι μέσα στὴν «ἀρχή» τοῦ συγκεντρωτισμοῦ, ἀλλὰ στὴν ἑτερογένε-
 νεια καὶ τὴν καθυστερημένη νοοτροπία τῶν ἐργαζομένων, δηλαδὴ *μέσα στὶς γενικὲς
 κοινωνικὲς συνθῆκες ποὺ κάνουν ἀκριβῶς ἀναγκαία τὴ συγκεντρωτικὴ καθοδήγησι
 τῆς τάξης ἀπὸ τὴν πρωτοπορία της.* Τὸ κλειδί τοῦ δυναμικοῦ προβλήματος τῆς ἡγε-
 σίας βρίσκεται μέσα στὶς πραγματικὲς σχέσεις ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα σὸ μηχανι-
 σμὸ τοῦ κόμματος καὶ τὸ κόμμα, ἀνάμεσα στὴν (πολιτικὴ) πρωτοπορία καὶ τὴν (κοι-
 νωνικὴ) τάξη, ἀνάμεσα σὸ συγκεντρωτισμὸ καὶ τὴ δημοκρατία. Αὐτὲς οἱ σχέσεις δὲν
 εἶναι ἀμετάβλητες κι' οὔτε μπορεῖ νὰ ὀριστοῦν ἐκ τῶν προτέρων. Προσδιορίζονται ἀπὸ
 τὶς συγκεκριμένους ἱστορικὲς συνθῆκες. Ἡ δυναμικὴ τους ἰσορροπία ρυθμίζεται ἀπὸ τὴ
 ζωντανὴ πάλη ἀνάμεσα στὶς διάφορες τάξεις ποῦ, στὶς ἀκρατεῖς τους μορφές, κυμαί-
 νονται ἀνάμεσα σὸ δεσποτισμὸ τοῦ κομματικοῦ μηχανισμοῦ καὶ τὸν ἀνίσχυρο ἀμορ-
 φισμὸ» (1).

Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς εἶναι ἀναμφισβήτητα ὀρθές: ἀσφαλῶς, τὸ
 ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς δὲν βγήκε πάνοπλο σάν τὴν Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸ
 κεφάλι τοῦ Λένιν ἢ ἀπὸ τὴ λενινιστικὴ ἀντίληψη τοῦ μονολιθικοῦ συγκεν-
 τρωτισμοῦ. Τὸ μόνο δυσάρεστο εἶναι ὅτι ὁ Τρότσκι δὲν μπόρεσε νὰ δώσει
 παρὰ μιὰ ἀτελῆ καὶ κάπως ὠχρὴ εἰκόνα τῶν «πραγματικῶν σχέσεων»
 ποὺ δημιουργήθηκαν ἤδη στὴ λενινιστικὴ περίοδο (ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Τρότσκι
 τὴν ἐξιδανίκευσε μὲ τὸν πιὸ δογματικὸ τρόπο, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μπορέσει
 νὰ τὴν ἀντιτάξει στὴ σταλινικὴ τῆς «παραμόρφωση»). Τὸ πρόβλημα ποῦ
 ἔπρεπε νὰ θέσει, καὶ ποῦ πρῶτα ἀπὸ τοὺς μαρξιστεῖς τὸ ἔθεσε ὁ Τζίλιας,
 μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: Πῶς τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα μεταμορ-
 φώθηκε ἀπὸ «ὄργανο» τοῦ προλεταριάτου σὲ μιὰ ἱστορικὴ δύναμη «ἀνε-
 ξάρτητη» ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ κοινωνικὴ του βάση, καὶ τελικὰ σὲ «κύριο», καὶ
 μάλιστα ὀλοκληρωτικὰ κύριο τόσο τοῦ προλεταριάτου, ὅσο καὶ ὀλάκε-
 ρης τῆς κοινωνίας;

Ὁ Μάρξ ποῦ τόσες φορές μίλησε γιὰ τὴν «ἀνεξαρτησία» τοῦ *κράτους*
 ἀπέναντι στὴν κοινωνία, τῆς ὁποίας ἔπρεπε κανονικὰ—θεωρητικὰ νὰ μένει
 πάντα ὁ «ὑπῆρέτης», δὲν ἀντιμετώπισε ποτὲ τὴ δυνατότητα μιᾶς ἀντί-
 στοιχῆς «ἀνεξαρτητοποίησης» ἑνὸς *πολιτικοῦ κόμματος* ἀπέναντι στὴν
 κοινωνικὴ τάξη τῆς ὁποίας θεωρητικὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἐντολοδόχος.
 Αὐτὴ ἡ παραμέληση εἶναι εὐνόητη, ὄχι μόνο γιὰ τὸ Μάρξ δὲν μίλησε γιὰ
 ὅλα τὰ θέματα καὶ δὲν ἔλυσε ὅλα τὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἓνα
 ἀπλοῦστατο λόγο: *ἡ ἐποχὴ τοῦ Μάρξ ἀγνοοῦσε τὸ φαινόμενο τῶν μαζικῶν
 κομμάτων καὶ τῶν μαζικῶν ὀργανώσεων* ποὺ ἐμφανίστηκαν σὲ μιὰ ἀρκετὰ
 μεταγενέστερη ἐποχῇ, κάτω ἀπὸ τὴ διπλὴ πίεση τῆς κατάκτησης τῆς καθο-
 λικῆς ψήφου καὶ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ συνδικαλισμοῦ.

Ὁ Robert Michels εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ ἀνάλυσε τὸ φαινόμενο τῆς
 «ἀνεξαρτητοποίησης» τῶν κομματικῶν μηχανισμῶν καὶ τοῦ «γραφειοκρα-

1) Λέον Τρότσκι: Staline 1948, σελ. 88—9.

τικοῦ ἐκφυλισμοῦ» τῶν μαζικῶν ὀργανώσεων, πού μόλις ἄρχισε νά ἐκδη-
λώνεται στίς μέρες του (1).

Μελετώντας τήν ἐσωτερική ζωή τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατι-
κοῦ κόμματος, τοῦ μαζικότερου καί καλύτερα ὀργανωμένου κόμματος
τῆς ἐποχῆς του, ὁ Michels ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ δημοκρατία,
δηλαδή τὰ μαζικά πολιτικά κόμματα, χωρίς τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νά
υπάρξει δημοκρατία, δημιουργοῦσε ἡ ἴδια μιὰ νέα ὀλιγαρχία πού κινδύνευε
νά τὴν ἀπογυμνώσει ἀπὸ κάθε πραγματικὸ περιεχόμενο. Ἡ σὲ γιγάντια
κλίμακα πολιτικὴ καί ἐπαγγελματικὴ κινητοποίηση τῶν μαζῶν φέρνει στὸ
φῶς μιὰ νέα κοινωνικὴ «κατηγορία, τοὺς new men of power γιὰ τοὺς
ὁποῖους μιλάει ὁ Wright Mills στὸ ὁμώνυμό του ἔργο: τὰ στελέχη τοῦ
ὀργανωτικοῦ καί προπαγανδιστικοῦ μηχανισμοῦ πού κινητοποιεῖ, ἐλέγχει
καί καθοδηγεῖ τὴ μάζα. Ἔτσι, μέσα σὲ κάθε πολιτικὴ ὀργάνωση, ἐμφανί-
ζεται μοιραῖα μιὰ ἀντίθεση *ἀνάλογη μὲ τις ταξικὲς ἀντιθέσεις*: ἡ ἀντίθεση
ἀνάμεσα στὴ μάζα καί τὴν ἡγεσία, τοὺς διευθυνομένους καί τοὺς διευ-
θύνοντες. Δυνάμει αὐτοῦ πού ὁ Michels ἀποκαλεῖ «*effet de mirage* τῆς ἰδέας
τῆς ἀντιπροσωπίας» καί κυρίως τῆς πολιτικῆς ἀδιαφορίας, ἀμάθειας καί
παθητικότητος τῆς πλειοψηφίας, ἡ μειοψηφία πού διευθύνει τὸν ὀργανω-
τικὸ μηχανισμό τῶν κομμάτων μετατρέπεται «μοιραῖα» (2) σὲ μιὰ «πολι-
τικὴ τάξη» πού ἀποκτίνει μιὰ ὀλιγαρχικὴ ἐξουσία ἀνάλογη μ' αὐτὴν πού
ἀσκεῖ ἡ ἄρχουσα κοινωνικὴ τάξη.

Δὲν πρόκειται, βέβαια, νά συζητήσουμε ἐδῶ τις ρεαλιστικὲς καί
ἀπαισιόδοξες ἀπόψεις τοῦ Michels γιὰ τὴ μοῖρα τῆς δημοκρατίας στὴν
ἐποχὴ τῶν μαζικῶν κομμάτων. Θὰ δοῦμε ἀπλῶς ὅτι οἱ θεωρίες του ἐφαρ-
μόζονται ἀπολύτως στὸ λενινιστικὸ κόμμα: ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν ἰδρυτικὴ
ἀρχή, τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα προοριζόταν ν' «ἀνεξαρτητοποιηθεῖ» ἀπὸ τὴ
μιὰ μεριά ἀπέναντι στὴν ἀστικὴ κοινωνία, καί ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀπέναντι στὸ
ἴδιο τὸ προλεταριάτο. Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς διαδικασίας, τὰ στελέχη
τοῦ ἀποτέλεσαν ὄντως μιὰ «*πολιτικὴ τάξη*» μὲ τὴν ἔννοια πού δίνουν
στὸν ὄρο αὐτὸ ὁ Mosca καί ὁ Michels. Ἀλλὰ μόλις ὀλοκληρώθηκε αὐτὴ
ἡ διαδικασία, ἀπὸ τὴ στιγμή δηλαδή πού ὁ διευθυντικὸς μηχανισμὸς τοῦ
κόμματος πῆρε τὴν ἀποκρυσταλλωμένη μορφή μιᾶς ὀλιγαρχίας ἀνεξέ-
λεγκτης, τόσο ἀπὸ τὴν κοινωνία, ὅσο κι' ἀπ' αὐτὴν ἴδια τὴ βάση τοῦ κόμ-
ματος, ἡ «νέα τάξη» πού *δημιουργήθηκε* πάνω στὴ βάση τῆς ἀποκλειστι-
κῆς μονοπώλησης τῆς *πολιτικῆς* ἐξουσίας, ἄρχισε νά μεταμορφώνεται σὲ
μιὰ ἄρχουσα *κοινωνικὴ τάξη* μὲ τὴν κλασικὴ μαρξιστικὴ ἔννοια τοῦ
ὄρου. Ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων στὸ ἐσωτε-
ρικὸ τοῦ κρατικοποιημένου τομέα, πού περιλάμβανε τὴ βαρεῖα βιομηχα-

1) Robert Michels: Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demo-
kratie. 1η ἐκδ. 1910, 2η ἐκδ. ἐπισημειωμένη 1925.

2) Ἡδὲ ἀπὸ τὸ 1908, ὁ Michels μιλοῦσε γιὰ μιὰ «fatalità della classe politica».
Βλ. Studi sulla democrazia e sull'autorità, Firenze 1933, σελ. 1-28. Ὁ ὄρος «πολι-
τικὴ τάξη» εἶναι παρμένος ἀπὸ τὸν Gaetano Mosca.

νία, τὸ σύνολο τῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἔμπόριο, ἦταν ἡ πρώτη κοινωνικὴ ἔκφραση τῆς *οικονομικῆς* ἐξουσίας τῆς νέας τάξης· ἡ «κολλεκτιβοποίηση» τῆς γεωργίας, δηλαδή ἡ «προλεταριοποίηση» τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ὀλοκληρωτικὴ γραφειοκρατικὴ διεύθυνση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὀλοκλήρωσε τὴ διαδικασία τῆς γραφειοκρατικοποίησης τῆς ἀρχουσας τάξης καὶ ἀποκρυστάλλωσε τὴν ταξικὴ φυσιογνωμία τοῦ νέου καθεστώτος.

66. Ὁ «σολιπαισμός» τῆς πρωτοπορίας

Ἐπιβεβλημένη ἀπὸ τὶς ἀντικειμενικὲς συνθήκες, ἡ «ἀνεξαρτητοποίηση» τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος ἦταν ἤδη προδιαγεγραμμένη μέσα στὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Λένιν. Γιὰ τὸν Μάρξ ἡ προλεταριακὴ ἐπανάσταση θὰ ἦταν ἡ ἐξέγερση τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων ἐναντίον μιᾶς ἀσήμαντης μειοψηφίας καπιταλιστῶν. Γιὰ τὸν Λένιν, μιὰ ἀσήμαντη μειοψηφία ἐπαγγελματιῶν ἐπαναστατῶν ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσει σχεδὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἓνα νέο κόσμο χρησιμοποιώντας τὴν πλειοψηφία ὡς μέσο καὶ ἐν ἀνάγκη στρεφόμενη ἐναντίον τῆς πλειοψηφίας, παραβιάζοντας τὴ θέλησή της καὶ ὑποτάζοντάς τὴν μὲ τὴν τρομοκρατία. Στὴ θέση τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ ἀγώνα τῶν νέων «υἱῶν τοῦ φωτός»: τῶν βιομηχανικῶν προλεταρίων, κατὰ τοῦ κεφαλαίου, ὁ Λένιν ἔβαλε ἀπ' ἐξαρχῆς τὴν κοσμογονικὴ πάλη τῆς «πρωτοπορίας» γιὰ τὴν ἐκμηδένιση ἑνὸς καθεστώτος ποῦ δὲν συμβολιζόταν πιά ἀπὸ τὸ (ἀνύπαρκτο ἄλλωστε ἢ ἐμβρυῶδες) «Κεφάλαιο», ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μιζέρια *δλων* τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Τὸ μίσος τοῦ Μάρξ κατὰ τοῦ κεφαλαίου, ἡ περιφρόνηση ποῦ ἔνοιωθε γιὰ τοὺς μικροαστοὺς, ἡ ἀπέχθεια ποῦ αἰσθανόταν γιὰ τὴν «ἀγροτικὴ ἀποβλάκωση», παίρνουν στὸν Λένιν μιὰ συστηματικὴ ὀλοκληρωτικὴ μορφή καὶ τοῦ δίνουν μιὰ ἰδεολογικὴ δικαίωση τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς πρωτοπορίας.

Στὸ μαρξιστικὸ σύμπαν, δὲν ὑπάρχουν παρὰ οἱ «παραγωγικὲς δυνάμεις» καὶ οἱ κοινωνικὲς τάξεις ποῦ ἡ ἀνάπτυξή τους καὶ ἡ πάλη τους ἀναμεταξύ τους δίνουν μορφή καὶ κατεύθυνση στὴν ἱστορία. Γιὰ τὸν Λένιν, ἔξω ἀπὸ τὴν «πρωτοπορία» δὲν ὑπάρχει παρὰ ὁ «ταξικὸς ἐχθρὸς» ποῦ, σὰν τὸν Ἐξαποδῶ, μπορεῖ νὰ πάρει ὅλες τὶς δυνατὲς μορφές, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς μπουρζουάδες καὶ τοὺς μενσεβίκους καὶ τελειώνοντας μὲ τοὺς μουζίκους καὶ τὶς «ἀναρχο-συνδικαλιστικὲς παρεκκλίσεις». Ὅπως στὴν κοσμοθεωρία τοῦ Ockham, αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν προλεταρίων. Ὅπως στὴν κοσμοθεωρία τοῦ Ockham, ὅπου μιὰ μεταφυσικὴ ἀμφιβολία κρέμεται διαρκῶς σὰν μιὰ δαμόκλεια σπάθη πάνω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, ἔτσι καὶ μὲς στὸν κόσμον τῆς λενινιστικῆς «Ἐπιστήμης» καμιὰ ἀντικειμενικὴ βεβαιότητα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ὡς πρὸς τὴν ἀληθινὴ ταυτότητα τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὁμάδων ποῦ δείχνουν τὴν παραμικρὴ «αὐθορμησία», ποῦ δηλαδή δὲν εἶναι ἐντελῶς καθοδηγημένες καὶ «πλαισιωμένες» ἀπὸ τὴν «πρωτοπορία». Καθὼς εἶχε κλασσάρει τὴ Ρωσία ὡς τὴν «*πιδ*

μικροαστική χώρα της Ευρώπης» (1) — πράγμα που είναι ένας έκδηλος παραλογισμός —, *ο Λένιν είχε την τάση να βλέπει ολόκληρο τον πληθυσμό με δυσπιστία και καχυποψία*. Όσο το όψωδότητε ούτοπικό πρόγραμμα του αποδεικνυόταν άπραγματοποιήτο, τόσο περισσότερο ο Λένιν αισθανόταν τον πειρασμό να δει την πραγματικότητα σαν τον κατ'έσοχην έχθρο. Η τεράστια άγροτική μάζα που άποτελοϋσε την πραγματικότητα γινόταν τώρα ο άποδοπομπιαίος τράγος:

«Είναι χίλιες φορές πιό εύκολο να νικήσουμε τη μεγαλοαστική τάξη παρά να νικήσουμε τα εκατομμύρια και τα έκπομμύρια των μικρονοικοκυρέων, που με την καθημερινή τους δραστηριότητα, την άόρατη, άπιαστη κι' άποσυνθηκική τους δραστηριότητα, πραγματοποιούν τις συνθήκες που θέλει η μπουρζουαζία κι' ετοιμάζουν το έδαφος για την παλινόρθωση της μπουρζουαζίας» (2).

Αυτά τα έκπομμύρια των μικρονοικοκυραίων — στους όποιους ο Λένιν έδινε τώρα το μεγαλόσχημο τίτλο των «άνεξάρτητων παραγωγών έμπορευμάτων»! — ήταν στην πραγματικότητα μιá άναριθμητη μάζα τρισσθλιών μουζικών που χρησιμοποιούσαν ακόμα ξύλινα άροτρα! Βαφτίζοντάς τους «μικροαστούς» — χωρίς να φαίνεται να ύποψιάζεται τί τραγική έίρωνεια κρύβεται πίσω άπ' αυτό τον όρο —, ο Λένιν τους θεωρούσε σαν την αίτια όλων των δεινών. Αυτοί φταίγαν για όλα: και για την παλινόρθωση του καπιταλισμού και για τη «γραφειοκρατική παραμόρφωση» των σοβιέτ και για τη «διαφθορά» του προλεταριάτου.

Κατ' άρχήν, αυτή η ίδια τους η ύπαρξη έκανε κάθε μέρα και άπειλητικότερο τον κίνδυνο της καπιταλιστικής παλινόρθωσης. Γιατί «*η άγροτιά είναι το φυτώριο της άστικής τάξης*» (3)! Γενεσιουργός αίτια του καπιταλισμού, η ύπαρξη αυτών των έκπομμυρίων μικρονοικοκυρέων είναι ταυτόχρονα η κοινωνική βάση της σοβιετικής γραφειοκρατίας, η όποια πρέπει, όπως θα δοϋμε άργότερα, να θεωρηθεί σαν «*ένα έποικοδόμημα*» που στηρίζεται πάνω στον κατακερματισμό της άγροτικής οικονομίας σε μυριάδες αυτόνομους, κλειστούς, έμπορικά ασύνδετους γεωργικούς κλήρους (4)! Τόσο η τωρινή «ανάγέννηση του γραφειοκρατισμού» μέσα στα σοβιέτ, όσο και η πιθανή παλινόρθωση του καπιταλισμού έπρεπε ν' αποδοθούν στη φθοροποιό επίδραση των μουζικών που, παρ' όλον ότι δεν είχαν καμιά οικονομικοπολιτική δύναμη και παρ' όλον ότι τους ποδοπατούσε η Τσέκα, ήταν επίσης οι κύριοι ύπαίτιοι για τη «διαφθορά» του **προλεταριάτου**. Αυτοί οι «μικροαστοί», που η ύπαρξή τους θύμιζε πολύ περισσότερο τους συνοικισμούς της νεολιθικής περιόδου, παρά τους άστους για τους όποιους μιλάει ο Μάρξ!, άποτελοϋσαν μιá δύναμη πολύ πιό έπιφοβη άπό το Μεγάλο Κεφάλαιο: «*περικυκλώνουν άπό παντού το προλεταριάτο, δημιουργούν γύρω του μιá μικροαστική άτμόσφαιρα που το διαπο-*

1) Λένιν: Ένθ' άν. II, 21, 829, 838, 899, κ' ά.

2) Λένιν: «*Ο έξετρεμισμός*», κτλ. Ένθ. άν. II, 713.

3) Λένιν: Ένθ. άν. II, 778. Ελ. το Μέρος Γ' αυτού του Κεφαλαίου.

4) Λένιν: «*Ο φόρος εις είδος*». Ένθ. άν. II, 873—4.

είζει. Διαφθείρουν λοιπόν τὸ προλεταριάτο, δημιουργοῦν διαρκῶς μέσα του μιὰ κατάσταση ποὺ εὐνοεῖ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἐλαττωμάτων ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ μικροαστικὴ τάξη: ἔλλειψη χαρακτήρα, σκόρπισμα τῶν δυνάμεων, ἀτομικισμός» (1).

Αὐτὴ ἦταν ἡ νέα «ἐπιστημονικὴ» ἄποψη γιὰ τὸ «μικροαστικὸ» χαρακτήρα τῶν προϊστορικῶν μουζικῶν τοῦ 1921. Στ' ὄνομά της, οἱ μαρξιστὲς καὶ οἱ «διαφωτισμένοι» ἐργάτες ἔμαθαν νὰ μὴ διαμαρτύρονται γιὰ τὴν τρομοκρατία ποὺ ὑφίστατο ἡ ὑπαιθρος. Οἱ ἀγγαρεῖες, οἱ ἐπιτάξεις, οἱ ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις τοὺς φαίνονταν σὰν νόμιμα μέσα πάλης κατὰ τοῦ σατανικοῦ καὶ πανταχοῦ παρόντος «μικροαστικοῦ» ἐχθροῦ. Κι' εἶπαν, στὸ τέλος, ὁ Στάλιν ἐξαπόλυσε ὅλο τὸ στρατιωτικὸ καὶ ἀστυνομικὸ μηχανισμὸ τοῦ καθεστώτος γιὰ νὰ «λικβιντάρει» 8 · 10 ἑκατομμύρια «κουλάκους», αὐτὸ παρουσιάστηκε στὰ μάτια τους σὰν ἕνας θρίαμβος τοῦ σοσιαλισμοῦ. Κι' ἦταν πιὰ ἀργά εἰς τὴν ἀνακάλυψαν ὅτι ὁ ἀπέραντος μηχανισμὸς ποὺ τρομοκρατοῦσε τὴν ὑπαιθρο καὶ ποὺ τὸν εἶχαν φτιάξει οἱ ἴδιοι μὲ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια, μποροῦσε κάλλιστα νὰ στραφῆ ἑναντίον τους καὶ νὰ χτυπήσει μὲ τὴν ἴδια ἀποτελεσματικότητα τὴν περιούσια τάξη, στὸ ὄνομα τῆς ὁποίας εἶχαν ἐξοντωθεῖ ἢ ἐξανδραποδιστεῖ ὅλες οἱ ἄλλες κοινωνικὲς ὁμάδες.

Πραγματικά, ἀπειλούμενη ἀπ' αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν μουζικῶν τῶν μεταμφιεσμένων σὲ «μικροαστοὺς», αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἐργατικὴ τάξη μποροῦσε ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ χάσει τὴν ταυτότητά της, νὰ πάψει νὰ εἶναι «προλεταριακὴ» καὶ νὰ πέσει στὸ βυθὸ τῆς μικροαστικῆς ἀπώλειας. Καὶ τοῦτο, τοσοῦτο μάλλον, καθ' ὅσον ἡ ἐργατικὴ τάξη ἦταν «ἐξασθενημένη καὶ μέχρις ἐνὸς ὀρισμένου σημείου déclassée λόγω τῆς καταστροφῆς τῆς ζωικῆς τῆς βάσης: τῆς μεγάλης μηχανικῆς βιομηχανίας» (2). Ἡ οικονομικὴ ἐξάρθρωση ἦταν τέτοια ὥστε τὸ προλεταριάτο ἔχανε αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ταξικὴ του ὑπόσταση. Στὴ θέση τῶν προλεταρίων δὲν ἔβρισκε πιὰ κανεὶς παρὰ διάφορα «ὑποκείμενα» ποὺ «ἐλλοχεύαν» μέσα στὰ ἐργοστάσια γιὰ νὰ τὰ μετατρέψουν σὲ «φωληρὲς τῆς ἀντίδρασης»! (3). Στὴ μόνη περίοδο ὅπου ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» δὲν ἦταν μιὰ κενὴ λέξη, ἀλλὰ διατηροῦσε ἀκόμα ἕνα κάποιο περιεχόμενο, ὅλοι οἱ μπολσεβίκοι ἠγέτες ἀρνιόντουσαν μὲ μιὰ ἀπὸ κάθε ἄποψη ἀξιοθαύμαστη ἐπιμονὴ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα τοῦ προλεταριάτου. Ἴδου π.χ. τί ἔγραφε ὁ Μπουχάριν τὸ 1920:

«Μόνο τὰ χειρότερα στοιχεῖα τοῦ προλεταριάτου ἔμειναν στὰ ἐργοστάσια (...). Ἡ ἐργατικὴ τάξη μαστίζεται ἀπὸ τὴν πείνα γιατί ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν ἀνάμεσα στὶς πόλεις καὶ τὴν ὑπαιθρο δὲν λειτουργεῖ κανονικά. Αὐτὴ ἡ οικονομικὴ κατάσταση ἔχει ὀρισμένα κοινωνικὰ ἀποτελέσματα: καθὼς ἡ μεγάλη βιομηχανία ἔχει ἐξαρθρωθεῖ, οἱ ἐργάτες ζητᾶν νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ ψωμὶ τους μὲ διάφορα τεχνάσματα, κατα-

1) Λένιν: Ὁ ἐξαρτισμὸς, κτλ. Ἐνθ. ἀν. II, 713.

2) Λένιν: Θέσεις γιὰ τὸ Τρίτο Συνέδριον τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνούς, 1921. Ἐνθ. ἀν. II, 895.

3) Βλ. πρὸ πάνω § 63, σελ. 289—290.

σκευάζοντας π.χ. στα έργοστάσια μικρά εΐδη χρήσης που τὰ πουλᾶν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Χρησιμοποιώντας τέτοιες μεθόδους, τὸ προλεταριάτο χάνει μόνο του τὴν ταξικὴ του ὑπόσταση (deklassiert sich selbst) ... Ὁ ἐργάτης αἰσθάνεται περισσότερο σὰν μικροπαραγωγός, σὰν μικροαστός, παρά σὰν ἐργάτης. Αὐτὸ εἶναι μιὰ διπλοδοξίηση τοῦ προλεταριάτου που ξεπέφτει στὴ θέση τῆς μικροαστικῆς τάξης κι' ἀποκταίει ὅλα τῆς τὰ χαρακτηριστικά... Ἔτσι ἐξασθένησε τὸ προλεταριάτο. Κι' ἡ ἐξασθένησί του γίνεται ἀκόμα πιὸ ἐμφανής, ἂν ἀναλογιστοῦμε ὅτι τὰ καλύτερα στοιχεῖα του σκοτώθηκαν στὸ μέτωπο. Ὁ στρατός μας ἀποτελεῖται τώρα ἀπὸ μιὰ ἄμορφη μάζα ἀγροτῶν, που ἡ καθοδήγησί της βρίσκεται στὰ χέρια τῶν κομμουνιστῶν καὶ τῶν ἐξοκομματικῶν (...). Ἐπιπλέον, χρειαστήκαμε νὰ διοχετεύσουμε τὴν ἔλιτε τοῦ προλεταριάτου πρὸς τὸν κρατικὸ μηχανισμό, τὴ διοίκηση τῶν χωριῶν, κτλ. Τὸ νὰ ὀργανώσουμε τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου σὲ μιὰ βασικὰ ἀγροτικὴ χώρα σημαίνει νὰ τοποθετήσουμε τοὺς προλεταριους, σὰν πιόνια τοῦ σκακιοῦ, στὰ πόστα που χρειάζονται γιὰ τὴν καθοδήγηση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν» (1).

Αὐτὴ ἦταν λοιπὸν ἡ τριπλὴ αἰτία τῆς ἐξαφάνισης τοῦ σοβιετικοῦ προλεταριάτου σὰν ἀνεξάρτητης ἱστορικῆς δυνάμης: 1) Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τὸ ἀποδεκάτισε, 2) ἡ οἰκονομικὴ κατάρρευση τὸ ἱσοπέδωσε, τὸ «ντεκλασσάρισε» καὶ τὸ συγχώνευσε μὲ τὴν ἄμορφη «μικροαστικὴ» μάζα, καὶ 3) ἡ ἔλιτε τοῦ προλεταριάτου ἀποσπᾶστηκε ἀπὸ τὴν παραγωγή καὶ διοχετεύθηκε στὴ διοίκηση τοῦ κράτους, τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς οἰκονομίας.

Τὸ ἴδιο διαπίστωνε καὶ ὁ Λένιν: «ἡ δημιουργία τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ κρατικοῦ μηχανισμοῦ που μπόρεσε νὰ περάσει ἐπιτυχῶς ἀπὸ τὶς δοκιμασίες τῶν ἐτῶν 1917-1921, ἦταν ἓνα μεγάλο ἔργο που ἀπασχόλησε, ἀπορρόφησε καὶ ἐξάντλησε τὶς πραγματικὲς δυνάμεις τῆς ἐργατικῆς τάξης» (2). Τὰ πιὸ δυναμικὰ στοιχεῖα τοῦ προλεταριάτου φεύγαν ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια καὶ περνοῦσαν στὰ ὑπεύθυνα πόστα τῆς διοικήσεως. Κι' αὐτὸ τὸ déclassément ἦταν ἐξίσου, ἂν ὄχι ἀκόμα περισσότερο ἐπιφοβὸ ἀπὸ τὸ déclassément που δημιουργοῦσε ἡ οἰκονομικὴ ἐξάρθρωση. Ἡ «καταστροφὴ τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας» (3) εὐνοοῦσε τὴ διείσδυση τῆς μικροαστικῆς νοοτροπίας μέσα στὸ «ἐξασθενημένο, διασκορπισμένο, ἀνίσχυρο» προλεταριάτο. Τὰ «καλύτερα στοιχεῖα» του, τὰ ἀπορροφοῦσε ὁ πολυπλόκαμος διοικητικὸς καὶ στρατιωτικὸς μηχανισμὸς που δημιουργοῦσε τὸ καθεστῶς γιὰ νὰ ἐδραιώσει τὴν κυριαρχία του καὶ νὰ κρατήσῃ ὑπὸ ἔλεγχό του τὴν τόσο λίγο σίγουρη ἀγροτικὴ μάζα. Δὲν εἶναι λοιπὸν ν' ἀποροῦμε που οἱ πραγματικοὶ ἐργάτες, δηλαδὴ οἱ ἐργαζόμενοι στὰ ἐργοστάσια, τὶς μεταφορές, τὰ ὄρυχαι κτλ., παριστάναν στὰ μάτια τῶν μπολσεβίκων τὰ «χειρότερα στοιχεῖα» τοῦ προλεταριάτου, τὰ πιὸ «ἐπιρροπῆ ὡστὶς μενσεβικο-αναρχιστικὲς ἀμφιταλαντεύσεις» (4) καὶ παρεκκλίσεις. Ὡς τὴν ὥρα που ἡ ἐργατικὴ τάξη θ' ἀνασυγκροτοῦσε τὶς δυνάμεις τῆς, ὅλο τὸ βάρος ἔπρεπε νὰ πέσει πάνω στὴν «πρωτοπορία»: ταυτισμένη μὲ τὸ κράτος καὶ τὸν πανταχοῦ παρόντα μηχανισμό του, ἡ «πρωτοπορία» ἦταν ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ φέ-

1) N. Bukharin : ἄρθρο στὴ Rote Fahne (Wien) τῆς 29 Ἰουνίου 1920.

2) Λένιν : Νέοι καιροί, παλαιὰ λάθη. Ἐνθ. ἀν. II, 902.

3) Λένιν αὐτ. II, 899.

4) Λένιν : Ἐνθ. ἀν. II, 903.

ρει εις πέρας τὸν ἐσχατολογικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ νὰ ἐξουδετερώσει τὸ «μικροαστισμὸν», τόσο τῶν ἀγροτῶν, ὅσο καὶ τῶν «ντεκλασσορισμένων» καὶ «ἐκφυλισμένων» (1) ἐργατῶν.

Ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» σήμαινε ὅτι μόνο τὸ κυβερνητικὸν κόμμα μποροῦσε νὰ κρίνει γιὰ τὸ τί εἶναι «ἀληθινὸν προλεταριακὸν» καὶ τί δὲν εἶναι. Καὶ γιὰ νὰ σταθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ὕψος, τὸ κόμμα ἔπρεπε νὰ ὑποβληθεῖ σ' ἓνα καθεστῶς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπιτέλους τὴν ἀρχὴν τῆς μονολιθικῆς ὁμοφωνίας καὶ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ συγκεντρωτισμοῦ.

67. Μονολιθισμὸς καὶ συγκεντρωτισμὸς

Τις ἀρχὲς αὐτές, ὁ Λένιν τις εἶχε διακηρύξει ἤδη ἀπὸ τὸ 1902: Τί συνέβη καὶ τίς ξαναθυμήθηκε σ' αὐτὸ τὸ δραματικὸν ἔτος 1921; Ἐδῶ, πραγματικά, τὰ γεγονότα τῆς Κρονστάνδης «ἔπεσαν σάν μιὰ ἀστραπὴ πού φώτισε ὅλη τὴν πραγματικότητα» (2). Ποιὰ ἦταν ἡ πραγματικότητα;

Ἡ Ρωσία τοῦ 1917-1921 εἶχε γίνῃ τὸ θέατρο δύο ἐπαναστάσεων πού ἡ ταυτόχρονη τους ἔκρηξη ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι ἐνὸς συνειδητοῦ συντονισμοῦ, ἀλλὰ τῆς αὐθόρμητης ἀνάπτυξης τῶν ταξικῶν ἀγῶνων. Ἡ ἐπανάσταση στὶς πόλεις ἦταν τὸ ἔργο τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν πάνω στοὺς ὁποίους στηριζόταν ἡ μπολσεβικικὴ κυβέρνησις. Κι' ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ εἶχε νικήσει καὶ ἐδραιωθεῖ γιὰτὶ ὀλάκερη ἡ ὑπαιθρος βρισκόταν στὰ χέρια τῶν ἐπαναστημένων ἀγροτῶν. Ἄν τώρα ἡ πολιτικὴ ἀκτινοβολία τῶν μπολσεβίκων στὴν ὑπαιθρο ἦταν ἐλαχίστη, ἡ κυριαρχία τους φαινόταν ἀκλόνητη ὅσο εἶχαν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ἐργατῶν κι' ὅσο δὲν ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς ἀγρότες. Οἱ ἀγρότες εἶχαν τὴν ἀνάγκη τῶν μπολσεβίκων ὅσο βαστοῦσε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος: καθὼς ἡ νίκη τῶν Λευκῶν σήμαινε καὶ τὴν παλινὸρθωσις τῶν μεγαλογαιοκτημόνων καὶ τὴ διαγραφὴ ὄλων τῶν κατακτήσεων τῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασις, οἱ ἀγρότες τάχθηκαν ἀνεπιφύλακτα μὲ τὸ μέρος τῶν μπολσεβίκων κι' ἀπέτελεσαν τὴν πλειοψηφία τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ.

Ἄλλ' ἡ κατάσταση αὐτὴ ἄλλαξε ἄρδην ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, κι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλλαγὴ φανέρωσε ἡ ἐξέγερσις τῆς Κρονστάνδης: οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ἀγρότες, τὰ δύο κύρια κοινωνικά στηρίγματα τῆς μπολσεβικικῆς δικτατορίας, ὄχι μόνο εἶχαν ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὸ κόμμα, ἀλλ' ἐπιπλέον ἄρχιζαν ν' ἀποτελοῦν δύο ἀντίμαχες ἰστορικὲς δυνάμεις. Ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, «*τρισημίσιον χρόνια πολιτικῆς κυριαρχίας ἔκαναν τὸ προλεταριάτο νὰ ὑποστῇ συμφορὰς καὶ στερεῆσεις πού παρόμοιές τους δὲν ἔχει γνωρίσει καμιά τάξη ὡς τὰ τώρα*» (3). Ἡ «*πείνα καὶ ἡ ἐπιδείνωσις τῆς οἰκονομικῆς του καταστάσεως*» σὲ συνδυα-

1) Γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ἔκφραση τοῦ Μπουχάριν: Rote Fahne: ἔνθ. ἀν.

2) Λένιν: *Δόγος στὸ Συνέδριον τῶν Ἐργατῶν τῶν μεταφορῶν* 30-3-1921. Ἐνθ. ἀν. II, 841.

3) Λένιν: αὐτ. II, 835.

σμο με την «υπεράνθρωπη προσπάθεια» των έτων 1917—1921 έκαναν «ευνόητο το ότι *ή εργατική τάξη είναι σήμερα ιδιαίτερα κουρασμένη, εξαντλημένη, άπαυδισμένη*». Το πρώτο κοινωνικό στήριγμα των μπολσεβίκων είχε εξασθενήσει και ή κατάσταση στην ύπαιθρο είχε πάψει να είναι ευνοϊκή: ή διανομή της γης, ή εξαφάνιση της τάξης των μεγαλοαγοκτημασίων και των εύπόρων χωρικών, ή εξαπλώση της μικρής και της μεσαίας Ιδιοκτησίας είχαν «τονίσει» ακόμα περισσότερο το «*μικροαστικό χαρακτήρα της ύπαιθρου*» (1), και ή νεοσύστατη αυτή τάξη των μικροκαλλιεργητών μπορούσε από στιγμή σε στιγμή να «στραφεί έναντίον του προλεταριάτου». Προς το παρόν ήταν

«διστακτική και ιδιαίτερα κουρασμένη. Το βάρος της επανάστασης, που σηκώνει στους ώμους της, γίνεται όλοένα και μεγαλύτερο: κακιές σοδειές, άναγκαστικές εισφορές, κ.λ.π. Έτσι ή μάζα των άγροτών έπεσε σε άπόγνωση. Τρισήμιση χρόνια πέρασαν από τότε που εξαφανίστηκαν οι μεγάλοι γαιοκτήμονες, κι όμως ή άγροτιά δεν βλέπει καμιά βελτίωση της μοίρας της. Έπιπλέον, οι άποστρατευμένοι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού δεν βρίσκουν δουλειά, κι αυτός είναι ο λόγος που ή *μικροαστική αυτή δύναμη μετατρέπεται σ' ένα άναρχικό στοιχείο, που διατυπώνει τις διεκδικήσεις του προκαλώντας ταραχές*» (2).

Ήταν σαφές ότι το καθεστώς είχε χάσει την ύποστήριξη των άγροτών και ότι ή «εξάντληση» της εργατικής τάξης έκανε μοιραία την ολοκληρωτική μονοπώληση της έξουσίας από το κόμμα. «*Αν, παρατηρεί ο Isaac Deutscher, ο μηχανισμός της σοβιετικής δημοκρατίας λειτουργούσε κανονικά το 1921, αν τα σοβιέτ βγαίναν από ελεύθερες εκλογές κι' εκλέγαν ελεύθερα την κυβέρνηση, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα πέταγαν τους μπολσεβίκους από την κυβέρνηση και θα ξανάφεραν στην έξουσία τα κόμματα που είχαν καταψηφίσει το 1917—1919*» (3). Άλλά οι μπολσεβίκοι ήταν άποφασισμένοι να κρατήσουν με κάθε τρόπο την έξουσία. Ή «πρωτοπορία» θα μονοπωλούσε την έξουσία ως την ώρα που ή εργατική τάξη θ' άνασσυγκροτούσε τις δυνάμεις της και θα ξανάδινε ζωή στους καθαρά πιά τυπικούς θεσμούς της σοβιετικής δημοκρατίας. *Το κόμμα ήταν άπομονωμένο κι' ο μόνος τρόπος για να μη χάσει την έξουσία, ήταν να κλειστεί έρμητικά στον έαυτό του, μένοντας έξω από τις άποσυνθενικές» και «μικροαστικές» δυνάμεις που κυριαρχούσαν σ' ολόκληρη την κοινωνία, ύποταξόμενο ολοκληρωτικά στην ήγεσία του και παίρνοντας τη μορφή πολύ περισσότερο μιās στρατιωτικής φάλαγγας, παρά μιās πολιτικής οργάνωσης.*

Το κόμμα που μονοπωλούσε ήδη όλες τις έξουσίες έκτοπίζοντας τις μάζες από κάθε συμμετοχή στην πολιτική, εξαφανίζοντας τη μιá μετά την άλλη όλες τις πολιτικές ελευθερίες που είχαν κατακτηθεί ύστερα από τόσους αιματηρούς άγώνες έναντίον του τσαρικού δεσποτισμού, έπρεπε κι' αυτό με τη σειρά του να χάσει κάθε άυθεντικό πολιτικό χαρακτήρα και να μετατραπεί σ' ένα πειθήνιο έκτελεστικό όργανο των άπο

1) Λένιν: αút, II, 838.

2) Λένιν: αút, II, 840.

3) Isaac Deutscher: Staline. σελ. 183.

φάσεων της Κεντρικής του 'Επιτροπής και του Πολιτικού της Γραφείου.

Το καθεστώς της στρατιωτικής όμοφωνίας και της Ιησουΐτικης πειθαρχίας, πού ο Λένιν ζητούσε να επιβάλλει ήδη από το 1902, ξπαιρνε τώρα σάρκα και οστά και έπνιγε κάθε ελεύθερη φωνή πρώτα *έξω* από το κόμμα και ύστερα *μέσα* στο ίδιο το κόμμα. Στο μέτρο πού το κόμμα ταυτιζόταν με τον κρατικό μηχανισμό, φαινόταν όλοένα και πιό καθαρά τό πόσο σωστή ήταν ή προφητεία του νεαρού Τρότσκι: «*ή κομματική οργάνωση θά πάρει τή θέση του κόμματος, ή Κεντρική 'Επιτροπή θά πάρει τή θέση της κομματικής οργάνωσης, και στο τέλος, ο δικτάτορας θά αντικαταστήσει τήν Κεντρική 'Επιτροπή*» (1).

Στήν εποχή του Λένιν, ο δικτάτορας δέν είχε ακόμα έμφανιστεί, αλλά ή κομματική γραφειοκρατία και ο συγκεντρωτικός της μηχανισμός είχαν ήδη μετατραπεί σε μιá ανεξέλεγκτη δύναμη. Το 1902, ο Λένιν καλούσε τους «έπαγγελματίες έπαναστάτες» να παραιτηθούν από τό δικαίωμα της κριτικής προσφέροντάς τους γι' αντίλλαγμα τή ρομαντική ίπαγο ότι αποτελούν μιá φάλαγγα μαχητών πού «*περικυκλωμένοι από κάθε λογής έχθρους, βαδίζουν κάτω από τή συνεχή πυρά τους*» (2). Το 1921, όταν ή έπανάσταση του Σοβιέτ της Κρονστάνδης είχε ήδη δείξει τό χάσμα πού χώριζε τό καθεστώς από τίς μάξες, όπως και τή διαφορά αντίληψεων πού χώριζε τήν ήγεςία του κόμματος από τή βάση, ο Λένιν χρησιμοποίησε τήν ίδια εικόνα γιά να καταλύσει αυτή τή φορά τή λειψανα της έσωκομματικής δημοκρατίας: «*Κάθε μέλος του κόμματος πού διατυπώνει μιá κριτική*, έλεγε ο Λένιν, *πρέπει να έχει υπόψη του τή θέση του κόμματος ανάμεσα στους έχθρους πού τό ζώνουν*» (3).

Στό όνομα αυτής της άρχής, ο Λένιν ζήτησε να καταργηθεί ή έσωκομματική δημοκρατία, να άπαγορευθούν οι διάφορες ένδοκομματικές αντιπολιτευτικές ομάδες (δηλαδή ή ομάδα της 'Εργατικής 'Αντιπολίτευσης και ή ομάδα του Δημοκρατικού Συγκεντρωτισμού), να ένισχυθεί ο μονολιθικός συγκεντρωτισμός, με μιá λέξη, να επιβληθί και στο έσωτερικό του κόμματος τό άνελεύθερο καθεστώς πού έπικρατούσε σ' όλη τή χώρα.

Τό 1920, ο Λένιν δήλωνε ότι «*όλα τή υπεύθυνα πόστα από τον κρατικό μηχανισμό μέχρι τή διοίκηση των συνδικάτων (...) κατέχονται από κομμουνιστές πού ύπακούουν τυφλά στη γραμμή του κόμματος*» δηλαδή στις άποφάσεις «*μιás Κεντρικής 'Επιτροπής από 19 μέλη, πού κι' αυτή με τή σειρά της διοικείται από τους δέκα άνθρώπους πού αποτελούν τό πολιτικό και τό 'Οργανωτικό της Γραφείο: έτσι έχουμε καταλήξει σ' ένα καθεστώς πραγματικής ολιγαρχίας*» (4). Κι' αυτή ή συγκεντρωτική διάρθρωση είχε

1) Λ. Τρότσκι: *Τά πολιτικά μας καθήκοντα*, 1904. 'Αναφέρεται από τον Β. Souvarine. σελ. 66.

2) Λένιν: *Τί να κάνουμε*; 'Ενθ. άν. I, 179.

3) Λένιν: *Γιά τήν ένότητα του Κόμματος*, 'Ενθ' άν., II, 827.

4) Λένιν: *'Ο έξτρεμισμός*, κλπ., 'Ενθ' άν., II, 716.

πάρει μιὰ τέτοια ὑπερτροφική μορφή, ὥστε, συνεχίζει ὁ Λένιν, «*κανένα σοβαρὸ πολιτικὸ ἢ διοικητικὸ ζήτημα δὲν μπορεῖ νὰ λυθεῖ χωρὶς τὴν προ- γνούμενη ἐντολὴ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς!*

Ἀποκηρύσσοντας τὶς ἀντιπολιτευτικὲς ομάδες καὶ διακηρύσσοντας τὴν ἀρχὴ τῆς μονολιθικῆς ἐνότητας καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς ὁμοφωνίας, τὸ 10ο Συνέδριο τοῦ κόμματος ἐπέτρεψε στὸν Λένιν νὰ πραγματοποιήσει ὁλοκληρωτικὰ τὸ συγκεντρωτισμὸ πού ὄνειρευόταν ἀπὸ τὸ 1902.

Τὸ 1920 οἱ δέκα ἄνθρωποι πού ἐδρεύαν στὸ Πολιτικὸ καὶ τὸ Ὄργανωτικὸ Γραφεῖο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐνὸς κόμματος ἀπὸ 611.000 μέλη (!), κυβερνοῦσαν δικτατορικὰ μιὰ ἀπέραντη χώρα 130 ἑκατομμυρίων κατοίκων. Ὁ Λένιν, ὁ Τρότσκι, ὁ Στάλιν, ὁ Καμένεφ καὶ ὁ Μπουχάριν ἀποτελοῦσαν τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο τοῦ Κόμματος. Ὁ Λένιν ἦταν ταυτόχρονα ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος καὶ τῆς κυβέρνησης. Ὁ Τρότσκι ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ὁ Καμένεφ ἦταν ὁ ἄμεσος ἐκπρόσωπος τοῦ Λένιν. Ὁ τύπος καὶ ἡ προπαγάνδα ἦταν ἀρμοδιότητες τοῦ Μπουχάριν. Ἡ διευθέτηση τῶν καθημερινῶν ζητημάτων εἶχε ἀνατεθεῖ στὸν Στάλιν, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπὶ πλέον καὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ πολιτικοῦ μὲ τὸ Ὄργανωτικὸ Γραφεῖο, πού ἠσχολεῖτο μὲ τὸ προσωπικὸ τοῦ κόμματος, διηύθυνε τὴν ἐργασία τῶν στελεχῶν καὶ τὰ τοποθετοῦσε στὸ στρατὸ καὶ τὴ διοίκηση ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς στιγμῆς (*). Ἡ δύναμη τοῦ Στάλιν φανερωνόταν ἤδη ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν ὁ μόνος πού ἔνωσε τὴν πολιτικὴ μὲ τὴν ὀργάνωση, καὶ ἡ δύναμή του ἔγινε τεράστια ὅταν τὸ 1922 ἐξελέγη γενικὸς γραμματέας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος.

68. Ὁ Στάλιν καὶ ὁ γραφειοκρατικὸς μηχανισμὸς

Ὡς τὰ τότε, ὁ ρόλος του ἦταν μᾶλλον ἄχαρος καὶ γκριζος. Δὲν εἶχε οὔτε τὴ δημοφιλία, οὔτε τὰ πνευματικὰ χαρίσματα, οὔτε τὴν καλλιέργεια τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του πού ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση εἶχαν διακριθεῖ ὡς συγγραφεῖς, δημοσιολόγοι καὶ ρήτορες. Ὁ Στάλιν ἦταν τύπικος ἐκπρόσωπος τῶν μεσαίων στελεχῶν τοῦ κόμματος. Τὰ θεωρητικὰ του ἐνδιαφέροντα, τὰ ἱκανοποιοῦσε πλήρως μὲ τὶς ἐκλαϊκευτικὲς μπροσοῦρες. Τὴν καλλιέργειά του τὴν ἐκδῆλωνε μὲ τὸ μονότονο σφυροκόπημα τῶν παραπομπῶν πού ἀποτελοῦν τὴν πεμπουσία τοῦ θεωρητικοῦ του ἔργου. Ἡ γλώσσα του ἦταν ἀπρόσωπη, στεγνὴ, στερημένη κάθε πρωτοτυπίας. Κακὸς ρήτορας, δὲν εἶχε ἔρθει ποτὲ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὶς μάζες : καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 1917, ἡ δράση του ἦταν κυρίως ὀργανωτικὴ, περιορισμένη στὶς ἐπιτροπὲς τοῦ κόμματος.

1) Λένιν : αὐτ. II, 715.

2) Σύνθεση τοῦ Ὄργανωτικοῦ Γραφείου : 1919, Στάλιν, Κρεστίνσκυ, Σερεμπριάκωφ, Μπελομπορόντωφ, Στάσσωβα. 1920 : Στάλιν, Ρύκωφ, Κρεστίνσκι, Σερεμπριάκωφ, Προεμπραζένσκι. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἀποτελοῦσαν ταυτόχρονα τὴ Γραμματεία τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ούραγός του Λένιν δσον άφορα τή γενική πολιτική του κόμματος, ό Στάλιν ώς στρατιωτικός ήγέτης βρέθηκε κάτω από τή σκιά του Τρότσκι, του δημιουργού και του έμψυχωτή του Κόκκινου Στρατού. Καθώς ή *δημόσια* δράση του υπήρξε περιορισμένη, ή έκπληκτική του μοίρα δέν μπορεί νά νοηθεί παρά μόνο σέ συνάρτηση με τή γραφειοκρατική του δραστηριότητα μέσα στις έπιτροπές του κόμματος και τά παρασκήνια του Κράτους. Τίποτε δέν φανερώνει καλύτερα τή νοοτροπία του από μιá προκήρυξη που έγραψε στην Τιφλίδα σχετικά με τήν επανάσταση του 1905 και που τελειώνει με τήν έξής χαρακτηριστική έκκληση:

«Με άδελφωμένα τά χέρια, άς συσπειρωθόμε γύρω από τις έπιτροπές του κόμματος Ούτε μιá στιγμή δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι *μόνο οι έπιτροπές του κόμματος* μπορούν νά μάς καθοδηγήσουν όπως πρέπει, ότι *μόνο αυτές* μπορούν νά μάς φωτίσουν τό δρόμο πρός τή γή τής επαγγελίας» (!).

Αυτή ήταν ή γλώσσα και ή προοπτική ενός τυπικού εκπροσώπου του μηχανισμού του κόμματος: τήν επανάσταση δέν μπορούσε νά τή συλλάβει παρά μόνο από τή σκοπιά τών κομματικών έπιτροπών! Τήν ίδια μέρα ό Λένιν έστειλε από τή Γενεύη τούτη τήν έκκληση στις επαναστατημένες μάζες τής Πετρούπολης: «*Άφήστε νά ξεσπάσει ελεύθερα όλο τό μίσος και ή οργή πού αιώνες εκμετάλλευσης, οδύνης και δυστυχίας συσώρευσαν μες στις καρδιές σας*» (2). Λύτη ήταν ή γλώσσα του λαϊκού ήγέτη: για τόν Λένιν, ή επανάσταση ήταν κατ' άρχήν «*τό πανηγύρι τών πτωχών*». Άλλά τό πανηγύρι δέν θά βάσταγε αιωνίως. Κι' όταν ξεμέθυσαν οι φτωχοί, οι έπιτροπές του κόμματος ανέλσβαν νά τους δείξουν από ποιους γκρεμους περνουσε ό δρόμος πρός τή «γή τής επαγγελίας».

Ή γή τής επαγγελίας, όπως τήν καταλάβαιναν οι επαγγελματίες επαναστάτες, ήταν ένα καθεστώς όπου όλες οι κοινωνικές δραστηριότητες θά βρισκονταν κάτω από τόν έλεγχο του κόμματος: αυτή τή γραφειοκρατική Χαναάν επρόκειτο νά προσωποποιήσει ό Στάλιν.

α) 'Ο Στάλιν ώς 'Επίτροπος επί τών έθνικοτήτων

Ός λαϊκός 'Επίτροπος επί τών έθνικοτήτων, ό Στάλιν βρέθηκε επικεφαλής όλου του μηχανισμού που κρατούσε υπό τόν έλεγχό του 65 εκατομμύρια άλλοεθνών, δηλαδή τά 50% σχεδόν του πληθυσμού. Βέβαια, στην άρχή τής επανάστασης, τό πόστο αυτό δέν είχε μεγάλη σημασία, γιατί όλο τό παιχνιδι παίζονταν στις πόλεις και στο εύρωπαϊκό τμήμα τής Ρωσίας: ή Ούκρανία, που είχε άποτελέσει μιá ανεξάρτητη σοβιετική δημοκρατία υπό τήν Προεδρία του Ρακόφσκι, ξέφευγε από τήν άρμοδιότητα του Στάλιν. Ή κατάσταση αυτή άλλαξε ήδη από τήν τελευταία φάση του έμφυλιου πολέμου, και ή ένταξη τών διαφόρων Κιργισίων, Ουζμπέκων, Ταρτάρων, Άζερμπαϊτζανών, Άρμενίων, Γεωργιανών, Τατζίκων, κ.τ.λ., μέσ' στο μηχανισμό τής δικτατορίας έγινε ένα πρόβλημα ζω-

1) Άναφέρεται από τόν Τρότσκι: Staline, σελ. 95.

2) Άναφέρεται από τόν Τρότσκι: αυτ.

τικό για τὸ καθεστῶς. Βέβαια, τὸ καθεστῶς εἶχε ὑποσχεθεῖ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων καὶ τοὺς εἶχε ἀναγνωρίσει μάλιστα καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης ἀποχώρησης ἀπὸ τὴ Ρωσία. Ἄλλ' ἂν οἱ Φινλανδοὶ πρόλαβαν νὰ ἐπωφεληθοῦν τοῦ χάους πὺ ἐπακολούθησε τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση καὶ νὰ πραγματοποιήσουν μόνοι τους καὶ γιὰ δικό τους λογαριασμό τὴ διακηρυγμένη ἀπὸ τοὺς μπολσεβίκους ἀρχὴ τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν, τὸ ἴδιο δὲν συνέβη καὶ μὲ τις ἄλλες καταπιεσμένες ἐθνότητες. Ἡ στάση τοῦ Στάλιν ἀπέναντι στὴν ἴδια του τὴν πατρίδα, τὴν Γεωργία, μπορεῖ ἤδη νὰ μᾶς δείξει τὸ πῶς τὸ καθεστῶς καταλάβαινε τὴν ἀρχὴ τῆς αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν (1)

Μετὰ τοὺς Πολωνοὺς, οἱ Γεωργιανοὶ ἦταν τὸ πιὸ ρωσόφοβο ἀπὸ τὰ ἔθνη πὺ εἶχαν πέσει ὑπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ τσαρισμοῦ. Ἄλλὰ παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ὀκτώβρη τοὺς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσουν τοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικούς τους πόθους, οἱ Γεωργιανοὶ ἦταν πολὺ λίγο φιλικὰ διατεθειμένοι πρὸς τοὺς μπολσεβίκους. Ἔτσι στὶς ἐκλογές γιὰ τὴ Συντακτικὴ Συνέλευση, οἱ μενσεβίκοι πῆραν 640 000 ψήφους καὶ οἱ μπολσεβίκοι μόνο 24.000. Ἡ ἀνεξάρτητὴ Γεωργία διευθύνονταν ἀπὸ μιὰ μενσεβικικὴ κυβέρνηση μέχρι τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1921, ὁπότε ἡ εἰσβολὴ τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ ἔθεσε διὰ παντός τέρμα καὶ στὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ στὴ δημοκρατικὴ αὐτοκυβέρνηση τῆς Γεωργίας. Ἡ τρομοκρατία πὺ ἐξαπόλυσαν ὁ Στάλιν καὶ ὁ Ντζερτζινσκι, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Τσέκας, γιὰ νὰ ἐκκαθαρίσουν τὸν τόπο τόσο ἀπὸ τοὺς μενσεβίκους ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ντόπιους μπολσεβίκους πὺ ἔδειχναν μιὰ ὁποιαδήποτε ἐθνικιστικὴ «παρέκκλιση», πῆρε τέτοιες διαστάσεις ὥστε ὁ ἴδιος ὁ Λένιν ἀναγκάστηκε νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴν «ἐκρωσιστικὴ» πολιτικὴ τοῦ Στάλιν. Στὶς 30 Δεκεμβρίου 1922, ὁ Λένιν δήλωνε τὰ ἑξῆς σχετικὰ μὲ τις ἐκκαθαρίσεις στὴ Γεωργία : «Ἡ βιασύνη καὶ ὁ γραφειοκρατικὸς ζήλος τοῦ Στάλιν ἔπαιξαν ἐδῶ ἕνα μοιραῖο ρόλο, ὅπως καὶ τὸ πασιγνωστὸ τοῦ μίσος κατὰ τοῦ «σοσιαλ - σωβινισμοῦ»... Ὁ Στάλιν καὶ ὁ Ντζερτζινσκι εἶναι οἱ κύριοι ὑπαίτιοι γι' αὐτὴ τὴν ἀληθινὰ ἐθνικιστικὴ ἐκστρατεία ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ρωσίας» (2). Στὶς 6 Μαρτίου 1923, ὁ Λένιν ἔστειλε ἕνα τηλεγράφημα στοὺς ἡγέτες τῆς γεωργιανῆς ἀντιπολίτευσης διαβεβαιώνοντάς τους ὅτι θὰ ὑποστηρίξει τις ἀπόψεις τους στὸ 12ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. πὺ ἐπρόκειτο νὰ συνέλθει τὸν ἐρχόμενο Ἀπρίλιο : «εἶμαι πολὺ θυμωμένος, ἔλεγε ὁ Λένιν, ἀπὸ τὴν αὐθάδεια τοῦ Ὀρτζονικίτζε καὶ τὴ συνονοχὴ τοῦ Στάλιν καὶ τοῦ Ντζερτζινσκι» (3). Ἄλλὰ ἦταν πιά ἀργά : τρεῖς μέρες μετὰ, ὁ Λένιν ἔπαθε μιὰ νέα καρδιακὴ προσβολὴ ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἐπρόκειτο πιά νὰ συνέλθει. Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία εἶχε ἀνοιχτεῖ στὸν Στάλιν.

1) Βλ. Karl Kautsky : Georgien, Wien 1921.— Boris Souvarine : ἔνθ. ἀν. σελ. 280—4.— Isaac Deutscher : ἔνθ. ἀν. σελ. 192—204.

2) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν L. Trotsky : The Real Situation in Russia, σελ. 322—3.

3) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν L. Trotsky : The Stalin School of Falsification, σελ. 68—9.

6) 'Ο Στάλιν ως έλεγκτής του γραφειοκρατικού μηχανισμού

'Επίτροπος του λαού επί των έθνικοτήτων, ο Στάλιν ήταν επίσης από το 1919 έπικεφαλής της 'Εργατικής και 'Αγροτικής 'Επιθεώρησης, ιδιότυπου οργανισμού που είχε συστήσει ο Λένιν για να καταπολεμήσει τις «γραφειοκρατικές παραμορφώσεις» του κρατικού μηχανισμού των σοβιετών και να διευκολύνει τη δημιουργία μιας έλίτε διοικητικών στελεχών. 'Αλλ' αυτό το σύστημα «έλέγχου από τα πάνω» αποδείχτηκε χειρότερο από το κακό που έπρόκειτο να γιατρέψει. 'Όπως διαπίστωνε ο ίδιος ο Λένιν τέσσερα χρόνια αργότερα: «Το Λαϊκό 'Επιτροπάτο της 'Εργατο-άγροτικής 'Επιθεώρησης δεν έχει αυτή τη στιγμή το παραμικρό κύρος. 'Όλος ο κόσμος ξαίρει ότι είναι ο πιο κακο οργανωμένος θεσμός του τόπου μας» (1) 'Αλλ' η κακή οργάνωση και η πλήρης έλλειψη αποτελεσματικότητας αυτού του οργανισμού δεν έμπόδισαν διόλου τον Στάλιν να περάσει κάτω από τον έλεγχό του το γραφειοκρατικό μηχανισμό του κράτους: υπό τη διεύθυνσή του, η έργο αγροτική έπιθεώρηση μεταμορφώθηκε σ' ένα είδος άστυνομίας ειδικευμένης στην παρακολούθηση του διοικητικού προσωπικού του κράτους.

Τη δύναμη που έδωσε στον Στάλιν αυτό το πόστο, μπορεί να τη συλλάβουμε αν αναλογιστούμε την πληθωρική ανάπτυξη της ύπαλληλίας κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου ανάμεσα στο 1917 και τα 1927: *'Ο συνολικός αριθμός των υπαλλήλων που ήταν 1 εκατομμύριο στις παραμονές του 'Οκτωβρίου 1917, έφτασε τα 2.767.011 το 1924.* Δέκα χρόνια μετά την επανάσταση που είχε εξαγγείλει την άμεση κατάργηση των μόνιμων υπαλλήλων και το ξεριζώμα του γραφειοκρατισμού, η στρατιά των υπαλλήλων είχε φτάσει τα *4 εκατομμύρια*. Μέσα σε 10 χρόνια, ο αριθμός τους είχε *τετραπλασιασθεί*, παρ' όλον ότι η Ρωσία είχε χάσει τα 20% του πληθυσμού του 1917 και παρ' όλον ότι ο αριθμός των εργατών και των αγροτών είχε μείνει στάσιμος.

Βέβαια, μέσα σ' ένα δικτατορικό καθεστώς οι αριθμοί αυτοί καθ' έαυτους δεν σημαίνουν τίποτα: όλη η έξουσία ήταν στα χέρια του κόμματος. 'Αλλά το κόμμα είχε ήδη χάσει το προλεταριακό του χαρακτήρα κι' έτεινε να γίνει η πολιτική έκφραση των άνωτέρων στρωμάτων της γραφειοκρατίας,

Το 1922, τα 8,2% των σοβιετικών υπαλλήλων ήταν μέλη του κόμματος. Πέντε χρόνια αργότερα, όταν το κόμμα είχε 1.147.000 μέλη, το ποσοστό αυτό ανέβηκε στα 11,7%: τα 40% των κομματικών ανήκαν στη γραφειοκρατική τάξη.

'Όλη η έξουσία βρισκόταν στα χέρια ενός κόμματος που υποτίθεται ότι άσκοψε τη «δικτατορία του προλεταριάτου» και που στην πραγματικότητα αντιπροσώπευε τα 11,7% των υπαλλήλων (δηλαδή την όλοτητα σχεδόν των άνωτέρων και μεσαίων στελεχών του κράτους), τα 6%.

1) Λένιν: *Διγότερο, αλλά καλύτερα*, 2-3-1923: "Ενθ. άν. II, 1034.

των έργων και τὸ ἓνα ἑκατοστὸ τῶν ἀγροτῶν: τὰ 93% τῶν «ἄμεσων παραγωγῶν» εἶχαν ἐκβληθῆι στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο και εἶχαν ἀπαλλοτριωθῆι ἀπὸ κάθε δικαίωμα συμμετοχῆς στὴν ἐξουσία. Ἀλλὰ και μέσ' στὸ ἴδιο τὸ κόμμα πού μονοπωλοῦσε ὅλες τίς ἐξουσίες, ἡ πραγματικὴ συμμετοχὴ τῶν μελῶν στὶς συζητήσεις και τίς ἀποφάσεις εἶχε περιορισθεῖ στὸ ἐλάχιστο. Ὅταν τὸ Μάρτιο τοῦ 1921, στὴ στιγμὴ τῆς ἐξέγερσης τῆς Κροστάνδης, τὸ 10ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. ἔθεσε ἐκτὸς νόμου ὅλες τίς ἀντιπολιτευτικὲς ὁμάδες και διακήρυξε πανηγυρικὰ τὴν ἀρχὴ τῆς μονολιθικῆς ὁμοφωνίας, ὅλο τὸ κέντρο τοῦ βάρους ἔπεσε στὴν ἡγεσία και τὸ γραφειοκρατικὸ μηχανισμὸ πού μετέδιδε τίς ντιρεκτίβες τῆς ἡγεσίας ἀπὸ τὰ πάνω πρὸς τὰ κάτω. Αὐτόματα, ἡ «γενικὴ γραμματεία» τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς, δηλαδὴ τὸ πῶστο μέσ' στὸ ὁποῖο ἀποκορυφωνόταν ὅλος ὁ ὀργανωτικὸς μηχανισμὸς τοῦ κόμματος, πῆρε μιὰ σημασία πού κανεῖς ὡς τὰ τότε δὲν εἶχε μπορέσει νὰ τὴν ὑποψιαστεῖ.

γ) Ὁ Στάλιν ὡς Γενικὸς Γραμματέας τοῦ κόμματος

Ἀλλ' ὁ Κρεστίνσκι, ὁ Πρεομπραζένσκι και ὁ Σερεμπριάκωφ, οἱ τρεῖς γραμματεῖς τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ 1920 - 1921, εἶχαν δεῖξει, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς «συνδικαλιστικῆς συζήτησης», μιὰ ἀνεξαρτησία σκέψης πού φαινόταν ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ ἔργο τῆς λογοκρισίας και τῆς «ἐπαγρύπνησης» πού τοὺς ἀνέθετε ἡ ἡγεσία. Στὴ θέση τους, τὸ 10ο συνέδριο ἔβαλε τὸν Μολότωφ, τὸν φίλο και συνεργάτη τοῦ Στάλιν Ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μολότωφ, τὸ καθεστῶς τῆς ἀστυνομικῆς ἐπιτήρησης πού ἐτίκρατοῦσε σ' ὅλη τὴ χώρα, εἰσῆχθη και μέσα στὸ κόμμα. Ἐπαληθεύταν τώρα ἡ προφητεία τοῦ Ντοστογιέφσκι: «μέσ' στὸ σύστημα τοῦ Τσιγκαλιώφ, κυριαρχεῖ ὁ χαφιεδισμὸς. Ὅλα τὰ μέλη τῆς ὀργάνωσης πρέπει νὰ κατασκοπεύουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο και νὰ ἀναφέρουν ὅλα ὅσα μαθαίνουν. Ἔτσι ὁ καθένας ἀνήκει στὸ σύνολο και ὅλοι ἀνήκουν στὸν καθένα»⁽¹⁾.

Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες εἶχε ἀρχίσει νὰ παίρνει σάρκα και ὄστᾶ ἤδη ἀπὸ τὸ 1921. Ἐνὰ ἐπεισόδιο πού συνέβη τὸν Αὐγουστο τοῦ 1921 δείχνει μὲ κάθε δυνατὴ σαφήνεια τὸ πραγματικὸ περιεχόμενον τοῦ «δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ» τῶν καταστατικῶν τοῦ κόμματος⁽²⁾: Σὲ μιὰ ἰδιωτικὴ συζήτηση, ὁ Σλιάπνικωφ εἶχε πεῖ ὀρισμένα πικρὰ λόγια γιὰ τὴν κακὴ ὀργάνωση τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας πού κάποιος ἀπὸ τοὺς παρόντες, ὀργανο ἀσφαλῶς τῆς ἐσωκομματικῆς ἀστυνομίας, ἔσπευσε νὰ μεταφέρει στοὺς ἀνωτέρους τοῦ. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ Σλιάπνικωφ δὲν ἔκανε παρά νὰ ἐπαναλαμβάνει αὐτὰ πού ὁ Λένιν εἶχε πεῖ πάμπολλες φορὲς⁽³⁾, ὁ Λένιν ζήτησε ἀμέσως ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ τὸν διαγράψει. Τὸ ὅτι ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσει τὸ ὅτι ὁ Λένιν δὲν μπόρεσε

1) Ντοστογιέφσκι: Les Démons, σελ. 440.

2) Βλ. σχετικὰ L. Shapiro: ἔνθ. ἀν. σελ. 269.

3) Τὴν ἀναφορὰ τοῦ μυστικοῦ πράκτορα τῆς ἀστυνομίας τὴν ἀποκάλυψε ἀργότερα ὁ Ρύκωφ. Βλ. τὸ κείμενον στὸν L. Shapiro, σελ. 344-5.

νά εξασφαλίσει την πλειοψηφία των δύο τρίτων που χρειαζόταν για τη διαγραφή ενός μέλους της Κεντρικής Έπιτροπής, δείχνει τόσο τη σχετική ανεξαρτησία των ήγετων της «λενινιστικής» περιόδου, όσο και την σχετική άνωριμότητα του γραφειοκρατικού μηχανισμού του κόμματος. Οι διάφορες αντιπολιτευτικές ομάδες είχαν χάσει μὲν τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώνουν δημοσίᾳ τὶς ἀπόψεις τους, ἀλλὰ, ὅπως τὸ ἀναγνώριζε ὁ Ζηνόβιεφ στὴν ἔκθεση γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ κόμματος ποὺ παρουσίασε στὸ 11ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. (27 Μαρτίου 1922), ἡ φωνὴ τῆς ἀντιπολίτευσης, καὶ ἰδίως τῶν ὁπαδῶν τοῦ Σλιάπνικωφ καὶ τῆς Κολλονιάϊ, ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ ἀκούγεται μέσ' στὸ κόμμα καὶ τὴ χώρα.

Ἐπιπλέον, τὸ ἴδιο τὸ κόμμα εἶχε ἀρχίσει νὰ δυσανασχετεῖ γιὰ τὴν κατάπιξη τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας: μιὰ πρόταση ποὺ κατετέθη στὸ 11ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. καὶ ποὺ ζητοῦσε νὰ καταργηθοῦν ὅλες οἱ τοπικὲς ἐπιτροπὲς ἐλέγχου (ποὺ ἀσκοῦσαν μιὰ πράγματι δικτατορικὴ καὶ ἀστυνομικὴ ἐξουσία πάνω στὸ κόμμα), πῆρε 89 ψήφους ἐναντίον 223· αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία συστηματικὴ *πρακτικὴ* ἀπόπειρα νὰ ἐπιστρέψει τὸ κόμμα στὸ καθεστῶς τῆς ἐσωτερικῆς δημοκρατίας ποὺ ὑπῆρχε λίγο ὡς πολὺ μέχρι τὸ 1921. Ἄλλ' ἡ ἀποτυχία τῆς δὲν σήμαινε ὅτι ὅλοι οἱ κομματικοὶ εἶχαν ἤδη γίνει πειθῆνια ὄργανα τῆς ἡγεσίας: ἔτσι π.χ. τὸ 11ο συνέδριο ἀρνήθηκε νὰ ψηφίσει μιὰ πρόταση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ ζητοῦσε τὴ διαγραφή ἀπὸ τὸ κόμμα τοῦ Σλιάπνικωφ, τῆς Κολλονιάϊ καὶ τοῦ Μεντβεντέφ, ἐνὸς ἄλλου ἡγέτη τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης. Πάντως ὁ Σλιάπνικωφ καὶ ὁ Κουτούζωφ οἱ δύο μόνοι ἐκπρόσωποι τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης μέσ' στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ἔχασαν τὴ θέση τους καὶ ἡ ὁμάδα τους ἔπαψε νὰ εἶναι μιὰ σοβαρὴ πολιτικὴ δύναμη.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ, τὸ 11ο συνέδριο ἔδειχνε ὅτι ὁ ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μολότωφ κομματικὸς μηχανισμὸς δὲν ἦταν ἐντελῶς σὲ θέση νὰ «ξεσκεπάσει» ἐγκαίρως τὶς διαφορὲς ἐστῖες τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ νὰ τὶς κάνει νὰ σιγήσουν. Τὸ ὅτι ἡ πρόταση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἢ σχετικὴ μὲ τὴ διαγραφή τοῦ Σλιάπνικωφ εἶχε ἀπορριφθεῖ ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τοῦ 11ου συνεδρίου ἔδειχνε ὅτι πολλὰ «λάθη» εἶχαν γίνει στὴν «ἐπιλογή» τῶν συνέδρων. Ἐπιπλέον, ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ ἡγεσία δὲν εἶχε στὴ διάθεσή της ἐπαρκῆ στοιχεῖα γιὰ τὶς πολιτικὲς προτιμήσεις καὶ φιλίες τῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος: μόνο ἓνα πλήρες *fichier* γιὰ ὅλους τοὺς υπεύθυνους τῆς ὀργάνωσης μποροῦσε νὰ ἐπιτρέψει στὴν ἡγεσία νὰ ἐλέγξει πραγματικὰ τὴν ὁλότητα τοῦ κόμματος. Ἦταν σαφές ὅτι ἡ γραμματεία τοῦ κόμματος ἔπρεπε ν' ἀνατεθεῖ σ' ἓνα ὀργανωτὴ ἰκανότερο ἀπὸ τὸν Μολότωφ: στὶς 3 Ἀπριλίου 1922, ὁ Στάλιν ὀνομάστηκε Γενικὸς Γραμματέας τῆς Κ. Ἐπιτροπῆς. Καὶ καθὼς κανεὶς δὲν ὑποψιάζοταν τὴ σημασία ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ πόστο, «ὁ ρωσικὸς τύπος ἀνήγγειλε τὸ διορισμὸ τοῦ Στάλιν χωρὶς νὰ τοῦ ἀφιερῶσει κανένα σχόλιο, σὰν ἓνα λίγο σημαντικὸ γεγονός τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ κόμματος»⁽¹⁾.

1) I. Deutscher: Staline, σελ. 189.

Στήν πραγματικότητα, όπως προσθέτει ο ίδιος ο Deutscher, «πολύ λίγα σοβαρά γεγονότα της Ιστορίας φάνηκαν τόσο άσημαντα και κáναν τόσο λίγη εντύπωση στους συγχρόνους τους όσο η εκπληκτική έξουσία που άπόκτησε ο Στάλιν τόν καιρό που ζούσε άκόμη ο Λένιν. Δυό χρόνια μετά τη λήξη του έμφυλλου πολέμου, ή ρωσική κοινωνία βρισκόταν ήδη κάτω άπό τό «δυνάμει» (virtuel) κράτος του Στάλιν χωρίς νά ξαίρει κáν τό όνομα του άφέντη της» (1).

Όλα τά στελέχη του κράτους, τών σοβιέτ, τών συνδικάτων διορίζονταν άπό τό κόμμα και τό κόμμα ήταν έντελώς ύποταγμένο στόν όργανωτικό του μηχανισμό: ή δύναμη της γενικής γραμματείας ήταν τέτοια που έξαφανίστηκε κάθε ίχνος δημοκρατίας άπό τήν έσωτερική ζωή του κόμματος. Όλα τά ύπεύθυνα πόστα κατεκλύσθησαν άπό ανθρώπους του Στάλιν κι' αúτ ή κατάκτηση του μηχανισμού του κόμματος άπό τους «σταλινικούς» εύκολύνθηκε και έπιταχύνθηκε άπό τήν άρρωστεια του Λένιν: δυό μήνες μετά τό διορισμό του Στάλιν στη θέση του γενικού γραμματέα του κόμματος ο Λένιν έπεσε άρρωστος (τέλος Μαΐου 1922) και άναγκάστηκε νά άπομακρυνθει άπό τήν έξουσία.

δ) Ό Λένιν κατά του Στάλιν

Στις 25 Δεκεμβρίου 1922, σέ μιá στιγμή που ή ύγεια του φάνηκε νά καλυτερεύει, ο Λένιν τρώμαξε άπό τήν αύξηση της δύναμης του Στάλιν κι' έσπευσε στην περίφημη διαθήκη του νά προειδοποιήσει τους συντρόφους του για τους κινδύνους που κυοφορούσε ο άνταγωνισμός άνάμεσα στόν Τρότσκι και τόν Στάλιν που τους θεωρούσε σάν τους «δυό ικανότερους ανθρώπους της Κ. Έπιτροπής» (2). Ό Τρότσκι ήταν ο «ικανότερος» — τό κυριότερό του έλάττωμα ήταν ότι «είχε ύπερβολική έμπιστοσύνη στόν έαυτό του και έτεινε νά βλέπει τά πράγματα άπό τήν καθαρά διοικητική τους πλευρά». Όσο για τόν Στάλιν, ο Λένιν έλεγε τά έξης: «Μέ τό νά γίνει γενικός γραμματέας του κόμματος, ο σύντροφος Στάλιν συγκέντρωσε στα χέρια του μιá τεράστια έξουσία και δέν είμαι βέβαιος ότι θα είναι ικανός νά τή χρησιμοποιήσει πάντοτε μέ άρκετή σύνεση». Πέντε μέρες άργότερα οι ύποψεις του Λένιν έγιναν βεβαιότητες και τήν 4η Ίανουαρίου 1923, ο Λένιν πρόσθεσε στη διαθήκη του ένα ύστερόγραφο γεμάτο άπό όργη κατά του πανίσχυρου Γενικού Γραμματέα:

«Ό Στάλιν είναι πολύ ώμος και τό έλάττωμα αυτό, που είναι άπολύτως άνεκτό στις σχέσεις μεταξύ κομμουνιστών, γίνεται άνυπόφορο όταν κατέχει κανείς τή θέση του Γενικού Γραμματέα. Για τό λόγο αυτό, ζητάω άπό τους συντρόφους νά βρούν ένα τρόπο νά μεταθέσουν τόν Στάλιν άπό τό αξίωμα αυτό και νά όρίσουν στη θέση του έναν άνθρωπο πιο ύπομονητικό, πιο έντιμο, πιο εύγενικό, πιο προσεκτικό και λιγότερο ιδιότροπο...».

Ό Λένιν έτοίμαζε μιá μεγάλη επίθεση κατά της πολιτικής του Στά-

1) I. Deutscher: ένθ. άν. σελ. 187.

2) Ή τώρα έπίσημα άναγνωρισμένη διαθήκη του Λένιν δημοσιεύτηκε άρχικά άπό τόν Max Eastman: Since Lenin died.

λιν ως γραμματέα τοῦ κόμματος, ως ὑπευθύνου τῆς Ἔργατο-ἀγροτικῆς Ἐπιθεώρησης καὶ ως Ἐπιτρόπου ἐπὶ τῶν Ἐθνικοτήτων. Ἀλλὰ στὶς 9 Μαρτίου 1923, ὁ Λένιν ὑπέστη μιὰ τρίτη προσβολὴ ἀρτηριοσκληρώσεως καὶ παράλυσης ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἐπρόκειτο πιά νὰ συνέλθει. Ὄταν πέθανε ὁ Λένιν (21 - 1 - 1924), ὁ Στάλιν εἶχε σταθεροποιήσει τὴ θέση τοῦ τοποθετώντας τοὺς δικούς του ἀνθρώπους στὰ κύρια πόστα τοῦ κόμματος καὶ τοῦ κράτους καὶ συμμαχώντας μὲ τὸν Ζηνόβιεφ καὶ μὲ τὸν Κάμενεφ ποὺ ζητοῦσαν κι' αὐτοὶ νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση τὸν πιθανότερο διάδοχο τοῦ Λένιν : τὸν Τρότσκι. Ἡ δύναμη τῆς Τριανδρίας ἦταν συντριπτική: ὁ Ζηνόβιεφ ἦταν πρόεδρος τοῦ σοβιέτ τῆς Πετρούπολης, τῆς ἀκρόπολης τοῦ μπολσεβικισμοῦ, καὶ πρόεδρος τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνούς. Ὁ Κάμενεφ εἶχε διατελέσει πρόεδρος τοῦ σοβιέτ τῆς Μόσχας καὶ ἦταν ὁ κύριος βοηθὸς τοῦ Λένιν. Ὁ Στάλιν ἦταν ὁ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ κόμματος καὶ εἶχε ὑπὸ τὸν ἔλεγχό του ὅλες σχεδὸν τίς ἐπαρχιακὰς ὀργανώσεις τοῦ κόμματος καὶ τοῦ κράτους. Ὁ κυριότερός τους ἀντίπαλος, ὁ Τρότσκι, δὲν εἶχε ἀκόμα συνδέσει τὴν τύχη του μὲ τὴν ἀντιπολίτευση ποὺ ἦταν ἀνοργάνωτη, ἀκαθοδήγητη καὶ ἀπροσανατόλιστη. Ἔτσι ἢ ἐπιτυχία τους στὸ 12ο συνέδριο (Ἀπρίλιος τοῦ 1923) ἦταν πλήρης — πράγμα ποὺ δὲν ἔκανε παρά νὰ ἐντείνει τὴν κρίση ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦσε τὸ κόμμα.

69. Τὸ κόμμα μετὰ τὸν Λένιν

Οἱ ἀπεργίες ποὺ ξέσπασαν ξαφνικὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ ἴδιου ἔτους ἔδειξαν ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ κόμματος ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ μάζα καὶ τὴν ἀποξένωση τῆς ἡγεσίας ἀπὸ τὴ βάση τοῦ κόμματος. Βέβαια, ὑπὸ τὴν ὄθηση τῆς ΝΕΠ, ἡ σοβιετικὴ οἰκονομία εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀναρθώνεται, ἀλλὰ ἡ βιομηχανία δὲν ἦταν ἀκόμα σὲ θέση νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀνάγκες τοῦ τόπου καὶ νὰ δώσει συγκεκριμένα στοὺς ἀγρότες τὰ προϊόντα ποὺ θὰ τοὺς κἀναν νὰ πουλήσουν τίς ποσότητες τῶν σιτηρῶν ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων(!). Οἱ μισθοὶ ἦταν πολὺ χαμηλοὶ καὶ ἡ ἀνεργία καὶ ἡ πείνα ἔσπρωχναν τοὺς ἐργαζομένους στὴν ἀπελπισία. Ἡ γενικὴ δυσἀρέσκεια τοῦ πληθυσμοῦ ἐκδηλώθηκε καὶ μέσ' στὶς ἴδιες τίς τάξεις τοῦ κόμματος: οἱ ὁπαδοὶ τῶν τάσεων τοῦ Δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ καὶ τῆς Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης, ποὺ εἶχαν τεθεῖ ἐκτὸς νόμου τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1921, μαζί μὲ τοὺς κάθε λογῆς δυσἀρεστημένους ποὺ ὑπῆρχαν μέσ' στὸ κόμμα, σχημάτισαν ὀργανωμένες μυστικὰς ἀντιπολιτευτικὰς ομάδες ποὺ ζητοῦσαν ὅλες τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας καὶ τὴ νομιμοποίηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλεύθερης κριτικῆς.

Τὸ κόμμα ἀπάντησε μὲ διαγραφὰς καὶ μὲ φυλακίσεις καὶ ὁ Ντζερτζίνσκι, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Τσέκας, ζήτησε ἀπὸ τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο νὰ ἐπι-

1) Βλ. σχετικὰ τὸ Γ' μέρος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

τρέψει στην άστυνομία να καταδιώξει τούς μπολσεβίκους που έδειχναν άπροθυμία να καταδώσουν τούς αντιπολιτευομένους. Τότε άκριβώς έμφανίστηκε ό Τρότσκι στο προσκήνιο και κατάγγειλε για πρώτη φορά τó άστυνομικό και γραφειοκρατικό πνεύμα που βασίλευε μέσ' στο κόμμα. Άκόμα και τόν καιρό του έμφυλλίου πολέμου, έλεγε τώρα ό Τρότσκι, «*τό σύστημα τών διορισμών από τά πάνω δεν είχε ούτε τó 1/10 τής έκτασης που έχει πάρει τώρα. Έχει γίνει θεσμός σήμερα να διορίζονται άκόμα και οι γραμματεΐς τών έπαρχιακών επιτροπών*» που κανονικά έπρεπε να βγαίνουν από έλεύθερες εκλογές⁽¹⁾. Βέβαια, τó αίτημα τής προλεταριακής δημοκρατίας ήταν ούτοπικό γιατί ήταν «*άσυνμβίβαστο με τó καθεστώς τής δικτατορίας*» του κόμματος. Άλλά καιρός ήταν πιά να έγκαταλειφθεί τó σύστημα τής στρατιωτικής πειθαρχίας που είχε εισαχθεί στο κόμμα τόν καιρό του έμφυλλίου πολέμου, και να δοθεί στους όργανισμούς του κόμματος ή εύκαιρία ν' αναπτύξουν τήν πρωτοβουλία τους και ν' αναλάβουν τις εύθυνες τους. Άντ' αυτού, «*ή γραφειοκρατικοποίηση του κομματικού μηχανισμού έχει πάρει άνήκουστες διαστάσεις και καθώς ή κριτική και ή δυσανεμία δεν μπορούν να έκδηλωθούν άνοιχτά, παίρνουν μορφα μιά μορφή παρανομη, άνεξέλεγκτη και επικίνδυνη*».

Λίγο άργότερα, σαράντα έξι εξέχοντες μπολσεβίκοι, μεταξύ τών όποιών ό Πιατάκωφ για τόν όποιο γίνεται ειδική μνεία στη Διαθήκη του Λένιν, ό Πρεομπραζένσκι και ό Σερεμπριάκωφ, πρώην μέλη του Όργανωτικού Γραφείου τής Κ.Ε., ό Άντόνωφ Όβσένκο, ό στρατιωτικός άρχηγός τής όκτωβριανής επανάστασης, ό Σμιρνώφ, ό Όσσίνσκι, ό Σαπρόνωφ, ό Μουράλωφ και άλλοι διακεκριμένοι μπολσεβίκοι ήγέτες, δημοσίευσαν μιά δήλωση που επανελάμβανε τήν κριτική του Τρότσκι. Η έσωτερική κρίση του κόμματος βγήκε έτσι ξανά στο φώς τής δημοσιότητας, και τó αίτημα τής άλλαγής ήταν τόσο ισχυρό, ώστε αυτή ή ίδια ή Τριανδρία αναγκάστηκε να καταγγείλλει κι' αυτή με τή σειρά τής τó αντιδημοκρατικό πνεύμα που βασίλευε μέσ' στο κόμμα: στις 7 Νοεμβρίου 1923, 6η επέτειο τήν Έπανάστασης, ό Ζηνόβιεφ κάλεσε όλους τούς μπολσεβίκους να έκφράσουν δημοσίε τις άπόψεις τους για τήν κρίση του κόμματος και άνήγγειλε τήν προσεχή άποκατάσταση τής έσωκομματικής δημοκρατίας.

Αυτή έπρεπε να είναι ή Νέα Γραμμή («Cours nouveau») του κόμματος: τά άπλα μέλη έπρεπε να πάσουν να είναι τά πειθήνια όργανα τής Κεντρικής Έπιτροπής και να ξαναγίνουν υπεύθυνοι και συνειδητοί πολίτες. Ίδου πώς παρουσίασε ό Ίδιος ό Στάλιν τήν άνάγκη αυτής τής έπιστροφής στο παλαιό καθεστώς τής έσωκομματικής δημοκρατίας:

«Η θεωρία του κόμματος διδάσκει ότι όλα τά σημαντικά ζητήματα τής ζωής μας, έκτός βέβαια άπ' αυτά που χρειάζεται να λυθούν κατεπειγόντως ή να μείνουν μυστικά, πρέπει να συζητούνται στις συνελεύσεις του κόμματος. Στην πράξη όμως όρισμένοι κομμουνιστές θεωρούν ότι ένα πλήθος από ζητήματα δεν χρειάζεται να συζητούνται στους κομματικούς πυρήνες, αλλά άφορούν άποκλειστικά και μόνο τήν Κ.Ε.

1) Βλ. τó κείμενο στον Max Eastman: Since Lenin died, Παράρτημα IV.

και τους άλλους διευθυντικούς οργανισμούς του κόμματος, οι οποίοι επιφορτίζονται να τα λύσουν μόνοι τους.

«Ο κανονισμός του κόμματος άπαιτεί ή μάζα των κομμουνιστών να τηρείται ένμημερη των εργασιών των οικονομικών οργανισμών, των επιχειρήσεων και των μεγάλων οικονομικών συγκροτημάτων (τράστ), γιατί οι κομμουνιστικοί πυρήνες όφείλουν να δώσουν λόγο στις μάζες των έξωκομματικών για την οικονομική μας διαχείριση. Κι' όμως, στην πράξη, θεωρείται ότι έφ' όσον ύπάρχει μιá Κεντρική Έπιτροπή που καθορίζει την πολιτική των επιχειρήσεων, οι αποφάσεις της πρέπει να εκτελούνται χωρίς να ελέγχονται από τη βάση του κόμματος» (1).

Η αίτία αυτής της κατάπτωσης ήταν πρώτ' άπ' όλα τó σύστημα των διορισμών των υπευθύνων του κόμματος χωρίς τή συγκατάθεση και τόν έλεγχο της βάσης. Δεύτερη αίτία ήταν τó στρατιωτικό καθεστώς που ó έμφύλιος πόλεμος είχε επιβάλλει σ' όλη τή χώρα και μέσα στο κόμμα (2). Έπιπλέον, έλεγε τότε ó Στάλιν, ή πτώση της πολιτικής αυτενέργειας των κομματικών έπρεπε ν' άποδοθει στην «επίδραση του ουσιαστικά γραφειοκρατικού μας μηχανισμού πάνω στο κόμμα και τους κομματικούς: ó κρατικός μας μηχανισμός είναι γραφειοκρατικός και θα παραμείνει τέτοιος για πολλόν καιρό άκόμα. Οι κομμουνιστές εργάζονται μέσα σ' αυτό τó μηχανισμό και ή άτμόσφαιρα και οι συνθήκες που επικρατούν μέσα του συντελούν στη γραφειοκρατικοποίηση των οργανώσεων και των μελών του κόμματος».

Αυτά έλεγε ένας από τους κυριότερους υπεύθυνους για τήν παράλυση της πολιτικής ζωής μέσα στο κόμμα. Φυσικά, ó Στάλιν δέν πρότεινε κανένα συγκεκριμένο πρακτικό μέτρο για τήν άποκατάσταση της δημοκρατίας και τήν άληθινή έφαρμογή της «Νέας Γραμμής» του κόμματος. Τρεις μέρες μετά τις δηλώσεις του Στάλιν, τήν 5·12·1923, ó Τρότσκι έστειλε μιá έπιστολή στους εργάτες της Μόσχας κηρύσσοντας τόν πόλεμο κατά της κομματικής γραφειοκρατίας. «Ός τά τώρα, έλεγε ó Τρότσκι:

«τό κέντρο του βάρους είχε κατά λάθος μετατεθεί από τó κόμμα στο μηχανισμό του κόμματος. Η Νέα Γραμμή που αποφασίστηκε από τήν Κ.Ε., σημαίνει ότι από τώρα και στο έξηξ όλο τó βάρος πρέπει να πέσει πάνω στη δραστηριότητα, τήν πρωτοβουλία και τó κριτικό πνεύμα όλων των μελών του κόμματος. Η άπόφαση της Κ.Ε. ή σχετική με τή Νέα Γραμμή δέν αναθέτει στον κομματικό μηχανισμό τó έργο της έπιβολής ή της δημιουργίας του δημοκρατικού καθεστώτος. Αυτό τó καθεστώς, θα τó φτιάξει τó κόμμα μόνο του. Με μιá λέξη: τó κόμμα πρέπει να υποτάξει τόν ίδιο του τó μηχανισμό χωρίς να πάψει ν' άποτελεί μιá συγκεντρωμένη οργάνωση.

> ... Προτού πάρει ή Κ.Ε. τήν άπόφαση να κηρύξει τή Νέα Γραμμή, όποιος έκανε λόγο για τήν ανάγκη να αλλάξει τó έσωτερικό καθεστώς του κόμματος έθεωρείτο από τους γραφειοκράτες του κομματικού μηχανισμού σαν διάσπαστής, σαν αίρετικός, σαν αντίπειθαρχικό στοιχείο. Κι' αυτή τή στιγμή, οι γραφειοκράτες δηλώνουν ότι «έλαβον γνώσιν» της «Νέας Γραμμής», ένw στην πράξη είναι έτοιμοι να τήν ένταφιάσουν. Η ανανέωση του κομματικού μηχανισμού πρέπει να έχει σκοπό τήν άντικατάσταση των άπονεκρωμένων γραφειοκρατών από στοιχεία ζωντανά, στενά συν-

1) Λόγος του Στάλιν στους εργάτες της Μόσχας (2·12·1923). Βλ. τó κείμενο στο Bulletin Communiste, όργανο τότε του γαλλικού Κ.Κ. της 1·2·1924.

2) Σχετικά με τους ύπαινηγμούς του Στάλιν κατά του «μιλιταρισμού» του Τρότσκι, βλ. πιό πάνω § 57α, σελ. 262—3.

δεδεμένα με τὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὀφείλουμε ν' ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὰ ἡγετικά πόστα ὅλους αὐτοὺς ποὺ μόλις ἀκούσουν τὴν παραμικρὴ διαμαρτυρία καὶ τὴν παραμικρὴ ἀντίρρηση, ἀπαντοῦν στοὺς ἐπικριτὲς τοὺς με τὴν ἀπειλὴ τῶν κυρώσεων. Ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς Νέας Γραμμῆς θὰ πρέπει νὰ εἶναι τοῦτος: *ὅλοι πρέπει νὰ καταλάβουν ὅτι κανεὶς πιά δὲν θ' ἀποτολήσει νὰ τρομοκρατήσει τὸ κόμμα* (1).

Ἡ δομὴ αὐτὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς γραφειοκρατίας δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε τὸ πόσο περιορισμένη ἦταν ἡ σκοπιὰ τοῦ Τρότσκι: ὁ Τρότσκι ζητοῦσε περισσότερὴ ἐλευθερία *ὄχι βέβαια γιὰ τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ, οὔτε καν γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη* τὰ $\frac{5}{6}$ τῆς ὁποίας δὲν εἶχαν κανένα πολιτικὸ δικαίωμα, *ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ τὰ μέλη τοῦ κόμματος*, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο γιὰ τοὺς δικούς του ὁπαδούς. Ὅσο βίαιη κι' ἂν ἦταν ἡ γλώσσα του, τὸ πρόγραμμά του ἦταν μετριοπαθές· στατο, ἀκατανόητο γιὰ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ἐβλεπε ὅτι ὅλη ἡ συζήτησις γιὰ τὴ «Νέα Γραμμὴ» τοῦ κόμματος δὲν ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια μιᾶς οἰκογενειακῆς διαμάχης ἀνάμεσα στὶς διάφορες τάσεις τῆς ἰθύνουσας μειοψηφίας. Καθὼς ἀπέφυγε συστηματικὰ ν' ἀποταθεῖ στὴν κοινὴ γνώμη καὶ νὰ κινητοποιήσει τὴ «βᾶσις» τοῦ κόμματος κατὰ τῆς ἡγεσίας τῆς ὁποίας ἔμενε κατὰ βάθος ἀλληλέγγυος (2), ὁ Τρότσκι ἀπέτυχε σ' ὅλη τὴ γραμμὴ. Τὸ κόμμα ἀποτελεῖτο στὴν πλειοψηφία του ἀπὸ γραφειοκράτες: ἀπ' αὐτοὺς ὁ Τρότσκι ζητοῦσε νὰ κηρύξουν ἕνα ἀμείλικτο πόλεμο κατὰ τῆς ... γραφειοκρατίας. Ἦτηθεις στὸ 13ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ., τὸ Μάϊο τοῦ 1924, ὁ Τρότσκι ἐξεφώνησε ἕνα λόγο ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ *leit mot* τῆς τραγωδίας ὅλων τῶν ἐνδομπολιτσεβικῶν ἀντιπολιτεύσεων. Στους ἐπικριτὲς του ποὺ τοῦ ζητοῦσαν ν' ἀπαρνηθεῖ τὶς ἰδέες του, ὁ Τρότσκι ἀπάντησε ὡς ἑξῆς :

«Σὲ τελευταία ἀνάλυσις, τὸ κόμμα ἔχει πάντοτε δίκαιο γιατί τὸ κόμμα εἶναι τὸ μόνο ἱστορικὸ ὄργανο ποὺ διαθέτει τὸ προλεταριάτο γιὰ νὰ λύσει τὰ θεμελιώδη του προβλήματα. Ἐχῶ ἤδη δηλώσει ὅτι τίποτε εὐκολότερο δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ ν' ἀναγνωρίσει κανεὶς τὰ λάθη του μπρὸς στὸ ἴδιο του τὸ κόμμα, καὶ νὰ πει: ὄλες μου οἱ κριτικές, ὄλες μου οἱ δηλώσεις, ὄλες μου οἱ διαμαρτυρίες καὶ οἱ προειδοποιήσεις ἦταν λαθασμένες. Αὐτὸ ὅμως, σύντροφοι, δὲν μπορῶ νὰ τὸ πῶ γιατί δὲν τὸ πιστεύω. Ἄλλὰ ξαίρω ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει δίκαιο ἐναντίον τοῦ κόμματος. Δίκαιο δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει κανεὶς παρὰ μόνο μετὰ τὸ κόμμα καὶ διὰ τοῦ κόμματος, γιατί ἡ ἱστορία δὲν ἔχει δημιουργήσει ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὸ ποὺ εἶναι δίκαιο καὶ σωστό. Οἱ Ἄγγλοι λένε Right or wrong, my country: εἴτε ἔχει δίκαιο, εἴτε δὲν ἔχει, ἡ πατρίδα μου εἶναι πατρίδα μου. Ἐχομε πολὺ περισσότερους ἱστορικοὺς λόγους νὰ μπορούμε νὰ λέμε: *εἴτε ἔχει δίκαιο, εἴτε δὲν ἔχει, τὸ κόμμα εἶναι τὸ κόμμα μου...*» (3).

1) L. Trotski : Cours nouveau. σελ. 97 - 8 καὶ 101.

2) Ἔτσι π.χ. ὅταν ὁ ὁπαδὸς τοὺς Max Eastman, δημοσίευσε γιὰ πρώτη φορά τὴ διαθήκη τοῦ Λένιν, ὁ Τρότσκι τὸν ἀποκήρυξε κι' ἀρνήθηκε μάλιστα καὶ τὴν αὐθεντικότητά τῆς διαθήκης τοῦ Λένιν ἀπὸ ἀλληλεγγύη πρὸς τὸν ... Στάλιν.

3) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Max Eastman : Since Lenin died σελ. 88-9. Τὸ ὄρατο εἶναι ὅτι ἀπαντώντας στὸν Τρότσκι ὁ Στάλιν ἔσπευσε νὰ παρατηρήσει ὅτι τὸ κόμμα δὲν εἶναι ἀλάθητο!

Ἐδῶ ὁ «κομματικός πατριωτισμός» παίρνει τὴ μορφή τοῦ ἰησουϊτικοῦ voeu d'obéissance, ὅπως τὸ καθόρισε ὁ Loyola: Nous devons toujours, pour ne jamais vous égarer, être prêts à croire noir ce que, moi, je vois blanc, si l'église hiérarchique le définit ainsi. Ὅπως ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει σωτηρία, ἔτσι καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ κόμμα δὲν ὑπάρχει παρά σκότος καὶ πλάνη: αὐτὴ ἡ μυστικοπαθὴς ἰδέα τοῦ κόμματος καὶ ὁ ὑστερικός φόβος μήπως διασπασθεῖ ἡ ἐνότητά του ἔπαιξαν ἓνα ἐξ ἴσου σημαντικό ρόλο στὴν κατάπιξη τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας μὲ τὴν ἀπλὴ τυραννία τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ obsession τῆς ἰδεολογικῆς ἐνότητος καὶ «ὁμοιογένειας» ἔπνιγε τὴ φωνὴ καὶ τὴ διάθεση τῆς κριτικῆς. Ἡ στρατιά τῶν διορισμένων γραμματέων καὶ ἄλλων «ὑπευθύνων» ἰσοπέδωνε τὸ κόμμα μέσ' στὸν κονφορμισμὸ καὶ τὴν ἄνευ ὄρων ὑπακοὴ στὶς ντιρεκτίβες τῆς ἡγεσίας. Ἡ γνώμη τῆς «βάσης» τοῦ κόμματος ἐλάχιστες εἶχε πιθανότητες πρῶτα νὰ διατυπωθεῖ ἐλεύθερα καὶ ὕστερα ν' ἀκουστεῖ ἀπ' ὄλο τὸ κόμμα, ἀνεβαίνοντας τὶς ἔξι βαθμίδες τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης: οἱ «ἀνορθόδοξες» ἀπόψεις ποῦ τυχὸν διατυπώνονταν στοὺς «πυρῆνες» σπάνια γίνονταν γνωστές, στὴν ἀνώτερη βαθμίδα τῶν «ἀχτιδικῶν» κ' ἔπειτα τῶν τοπικῶν ἐπιτροπῶν. Κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι φτάναν ὡς τὶς ἐπαρχιακὲς ἐπιτροπές, συναντοῦσαν ἐκεῖ τὸ ἀνυπέρβλητο φράγμα ποῦ τοὺς ἔβαζαν οἱ διορισμένοι ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸν πανίσχυρό της Γενικὸ Γραμματέα γραμματεῖς τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δημοκρατιῶν: στὸ πλάνο τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης, ποῦ βρισκόνταν ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν Κ. Ἐπιτροπὴ, δὲν συναντοῦσε πιά κανεὶς παρά τοὺς ἐμπιστοὺς τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα καὶ τῶν πολιτικῶν του φίλων.

Μαζὶ μὲ τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς τῆς *κάθετης ὀργανωτικῆς διάρθρωσης* (γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἤδη λόγος στὴν § 26, σελ. 74 - 5 αὐτῆς τῆς μελέτης), *ἡ ἀλλοίωσις τῆς ταξικῆς βάσης τοῦ κόμματος* ἔπαιξε ἓνα ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ γένεσιν τοῦ μεταλενινικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ.

70. Τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα παύει νὰ εἶναι προλεταριακὸ

Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ ἐκφυλισμὸς τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος ὡς *ἐργατικοῦ κόμματος* ὑπῆρξε πολὺ πιὸ ὀλοκληρωτικὸς ἀπὸ τὸν ἐκφυλισμὸ τῆς σοσιαλδημοκρατίας, ποῦ στηλίτευε ὁ Λένιν.

Εἶναι γνωστὴ ἡ θεωρία τοῦ Λένιν γιὰ τὶς κοινωνικὲς αἰτίες τῆς «σοσιαλπροδοτικῆς» πολιτικῆς τῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ, γενικότερα, τῆς κρίσης τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. «*Γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὴν κρῖση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος*, ἔλεγε ὁ Λένιν τὸ 1916, *πρέπει πρῶτα ν' ἀναλύσουμε τὴν ὀικονομικὴ ὑπόστασιν τῆς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς*» (1): ἡ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ ἀπάρνησιν τοῦ ἀθροιστικοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τῆς σοσιαλδημοκρατίας δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ὡς τυχαῖα ἢ «ὑποκειμενικά» φαινόμενα, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς

1) Λένιν: *Ὁ διπλορουτισμὸς καὶ ἡ χρεοκοπία τῆς 2ης Διεθνούς*, Ἐνθ.ἀν. I, 760.

έκφράσεις της άλλοιωσης της κοινωνικής σύνθεσης της σοσιαλδημοκρατίας, ή «ταξική βάση» της όποιος ήταν, κατά τόν Λένιν, «*ή συμμαχία μιās μικρής μειοψηφίας προνομιούχων εργατών με τή μπουρζουαζία εναντίον της μάζας της εργατικής τάξης*». Η «εργατική άριστοκρατία», δηλαδή ή ομάδα των πιό καλοπληρωμένων ειδικευμένων εργατών, και ή κομματική και συνδικαλιστική γραφειοκρατία ήταν, κατά τόν Λένιν, τά δύο κύρια στηρίγματα της σοσιαλδημοκρατίας, οι παράγοντες που έκαναν τό εργατικό κίνημα νά ξεχάσει τό επαναστατικό του πρόγραμμα και νά στραφεί πρός τά δεξιά. Παρ' όλον ότι άποτελούντο στην πλειοψηφία τους από τους βιομηχανικούς εργάτες, τά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα βρίσκονταν στην πραγματικότητα κάτω από τόν έλεγχο της εργατικής άριστοκρατίας, δηλαδή μιās «*ομάδας embourgeoisés εργατών*» που «*ό τρόπος της ζωής τους, οι μισθοί τους και όλη τους ή κοσμοθεωρία*» τους άφαιρούσε κάθε προλεταριακό χαρακτήρα και τους έκανε «*έντελώς μικροαστούς*» (1). Ο προσανατολισμός του εργατικού κινήματος πρός τόν ρεφορμισμό, αλλά ή έπίσης και ή γενική κατάπτωση του ιδεολογικού έπιπέδου της σοσιαλδημοκρατίας έπρεπε ν' άποδοθοϋν στη φθοροποιό έπίδραση αύτης της εργατικής άριστοκρατίας και γραφειοκρατίας. Ίδού π.χ. πώς παρουσιάζει ό Μπουχάριν τόν ιδεολογικό έκφυλισμό της σοσιαλδημοκρατίας :

«Οι πολιτικές και φιλοσοφικές άπόψεις δέν κρέμονται στα σύννεφα. Γεννιόυνται μέσα από τις συνθήκες ύπαρξης των κοινωνικών τάξεων. Αυτό έπιβεβαιώνεται και από την Ιστορία της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας. Καθώς ή σοσιαλδημοκρατία περιλαμβάνει ένα όλοένα και μεγαλύτερο άριθμό μη - εργατών και ξεχωρίζεται από τήν εργατική τάξη σιτηριζόμενη κυρίως πάνω στην εργατική άριστοκρατία, τό ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενο του προγράμματός της μεταμορφώνεται κι' αυτό. Οι διεκδικήσεις του είναι άκρως μετριοπαθείς. Κι' ούτός είναι έπίσης ό λόγος που ή ιδεολογία της σοσιαλδημοκρατίας είναι ένας μαρξισμός άναιμικός, εϋνούχισμένος, ό «μαρξισμός» του κ. Cynow...» (2).

Αν είναι έτσι, τί θά'λεγαν ό Λένιν και ό Μπουχάριν για τό σημερινό πολυσεβλικό κόμμα και τήν «ιδεολογική» του έκφραση; Τό κόμμα του Λένιν άποκλείεται σήμερα στην πλειοψηφία του όχι άπλως από «μη-εργάτες», άλλ' από «νεο-άστους», δηλαδή από τήν έλίτε των στελεχών του κράτους και της οίκονομίας που πήραν τή θέση των παλαιών άρχουσών τάξεων και που άσκοϋν πάνω στους εργάτες μιá έξουσία πολύ μεγαλύτερη άπ' αύτην που είχαν οι βιομήχανοι και οι μεγαλογαιοκτήμονες του τσαρικού καθεστώτος. Βέβαια, πολλοί από τους «νέους άνδρες» ήταν εργατικής προέλευσης, άλλ' όπως ό ίδιος ό Μπουχάριν προειδοποιούσε τό 1923 τους ίδιους του τους συντρόφους, «*άκόμα και ή πιό καθαρή προλεταριακή καταγωγή, τά πιό ροζιασμένα χέρια κι' όποιοσδήποτε άλλες άνάλογες ιδιότητες δέν άποτελοϋν καθόλου μιá έγγύηση εναντίον της ένδεχόμενης μεταμόρφωσης των προνομιούχων προλεταριακών στοιχείων σε μιá*

1) Λένιν: Ένθ. άν. I, 776.

2) N. Boukharine: Le Matérialisme Historique, σελ. 333-4.

νέα (ἄρχουσα) **τάξη**» (1). Στὸ σημερινὸ μπολσεβικικὸ κόμμα, αὐτὰ τὰ «προνομιούχα **προλεταριακὰ** στοιχεῖα» ἀποτελοῦν μὲν μιὰ μειοψηφία, ἀλλὰ ἀπέναντι σὲ μιὰ συντριπτικὴ **πλειοψηφία** διοικητικῶν, οἰκονομικῶν, τεχνικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων ποῦ τὸ βιοτικὸ τους ἐπίπεδο εἶναι ὄχι ἀπλῶς ποσοτικὰ διάφορο, ἀλλὰ ποιοτικὰ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τόσο τῆς μεγάλης προλεταριακῆς μάζας, ὅσο καὶ τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας.

Μερικὰ ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη διαφωτιστικὰ : Τὸ 1930, στὸ 16ο συνέδριό τοῦ Κ.Κ., οἱ «ἐργατικῆς καταγωγῆς» ἀντιπρόσωποι ἀποτελοῦσαν τὰ 65% τῶν συνέδρων — ἀλλὰ μόνον τὸ 1/5 ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ἐξακολουθήσαν νὰ εἶναι πραγματικοὶ ἐργάτες ἐργαζόμενοι στῆ βιομηχανία. Στὸ 17ο συνέδριό τοῦ Κ.Κ., τὸ 1934, τὸ ποσοστὸ τῶν ἀληθινῶν ἐργατῶν πέφτει ἀπὸ 13% στὰ 9,3%. Στὸ 18ο συνέδριό τοῦ Κ.Κ., τὸ 1939, ἀπὸ τοὺς 1569 ἀντιπροσώπους, οἱ 659 ἦταν ὑπάλληλοι τοῦ κόμματος, 283 ἦταν βαθμοφόροι τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀστυνομίας, 162 ἦταν ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν «συνδικάτων» καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἦταν μέλη τῆς «ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας» (σταχανωβιστές, «ἥρωες τῆς ἐργασίας», κ.λ.π.)

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, στὸ Ἀνώτατο Σοβιετ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. — τὸ ἀνώτατο κυβερνητικὸ σῶμα — τὰ 83% τῶν βουλευτῶν ἦταν γραφειοκράτες ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὰ 92% ἦταν μέλη τῆς ἀνώτατης κομματικῆς, στρατιωτικῆς καὶ ἀστυνομικῆς ἱεραρχίας, διευθυντὲς τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν κολχόζ, κ.λ.π. καὶ τὰ ὑπόλοιπα 8% ἦταν τεχνικοὶ.

Τὸ σοβιετικὸ Κ.Κ. ἔπαψε, τόσο *de facto*, ὅσο καὶ *de jure*, νὰ εἶναι ἓνα ἐργατικὸ κόμμα : ἔτσι, τὸ 18ο συνέδριό τοῦ κόμματος κατήργησε τὸ 1939 ὅλες τὶς καταστατικὰς ἀρχὲς ποῦ ἀναφέρονταν στὴν ταξικὴ καταγωγή τῶν ὑποψηφίων μελῶν καὶ κατοχύρωναν τὸν προλεταριακὸ του χαρακτήρα. Τὸ ὅτι ὁ «Σύνδεσμος τῶν σοσιαλιστῶν ἐστιατόρων» κατόρθωσε μιὰ φορὰ νὰ δώσει πάνω ἀπὸ τὰ 7% τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀντιπροσωπείας τῆς σοσιαλδημοκρατίας στὸ Reichstag, θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Michels καὶ τοὺς λενινιστὲς τῆς ἡρωϊκῆς περιόδου (2) σὰν μιὰ τόσο εὐγλωττη, ὅσο καὶ διασκεδαστικὴ ἔνδειξη τῆς δύναμης ποῦ εἶχαν ἀποκτήσει τὰ μικροαστικὰ στρώματα μέσα στὴ σοσιαλδημοκρατία. Ἀλλὰ τότε, τί θὰ πρέπει ἄραγε νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τὴν ὁμάδα τῶν ἀξιωματούχων τῆς **ἀστυνομίας** ποῦ ὕστερα ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κόμματος καὶ τοῦ κράτους κοί τοὺς στρατιωτικούς, ἀποτελεῖ τὴν πιὸ πολυάριθμην ὁμάδα μέσα στὸ Ἀνώτατο Σοβιετ ; Κι' ἂν ὁ Σύνδεσμος τῶν σοσιαλιστῶν ἐστιατόρων δὲν ἔβλαψε κανένα, τὸ ἴδιο δὲν μποροῦμε, βέβαια, νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς μεγιστάνες τῶν στρατοπέδων συγκέντρωσης . . .

Ὅπως δὴποτε, αὐτὴ ἡ «ἀποπρολεταροποίηση» τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος εἶχε ἤδη ἐκδηλωθεῖ τὸν καιρὸ τοῦ Λένιν. Ὅταν, τὸ 1920, ὁ

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Lucien Laurat : *L'Économie soviétique*, 1931, σελ.158.

2) Π.χ. ἀπὸ τὸν Sidney Hook : *Pour Comprendre Marx* (NRF 1936) σελ. 26.

Λένιν κατηγορούσε τὰ ρεφορμιστικά κόμματα ὅτι «ὕπερασπίζουν τὰ συμφέροντα μόνο τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας» καὶ ὅτι «ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τῆς μάζας, ἀπὸ τὰ πιδὸ πλεισιὰ στρώματα τῶν ἐργαζομένων, ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τους, δηλαδὴ τοὺς πιδὸ κακοπληρωμένους ἐργάτες» (1), τὰ κομμουνιστικά κόμματα ποὺ σχηματίζονταν στὸ ἐξωτερικὸ στηρίζονταν σχεδὸν ἀποκλειστικά πάνω στοὺς χειρωνακτικούς, ἀνειδίκευτους καὶ συνεπῶς «πιδὸ κακοπληρωμένους» ἐργάτες — ἀλλὰ οἱ ἐργάτες εἶχαν ἤδη πάψει νὰ πλειοψηφοῦν μέσ' στὸ ἴδιο τὸ κόμμα τοῦ Λένιν. Σύμφωνα μετὰ τῆς ἐπίσημης στατιστικῆς, τὸ 1918 οἱ ἐργάτες ἀποτελοῦσαν τὰ 57% τῶν μελῶν τοῦ κόμματος. Τὸ 1919, τὸ ποσοστὸ αὐτὸ πέφτει στὰ 48%. Τὸ 1920 στὰ 44% καὶ τὸ 1921 στὰ 41%. Ἡδὴ τὸ 1921, οἱ ἀγρότες καὶ οἱ ὑπάλληλοι ἀποτελοῦσαν τὰ 28,2% καὶ τὰ 30,8% τοῦ κόμματος. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1923, τὸ κόμμα εἶχε 485.000 μέλη ἢ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ὁποίων ἦταν γραφειοκράτες. Βέβαια, τὸ κόμμα ζητοῦσε νὰ διαφυλάξει τὴν ἐπαναστατικὴ του ἀγνότητα τονίζοντας τὴν ἀνάγκη νὰ εὐρύνει τὴν προλεταριακὴ του βάση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅλες οἱ ἐλπίδες τῶν μπολσεβίκων στηρίζονται πάνω στὴ νέα γενεά. Ἐὰν τὸ κόμμα δὲν εἶχε τὴν ἀπαραιτήτη μονολιθικότητα καὶ κινδύνευε νὰ διασπασθεῖ ἀπὸ τῆς «φράξιες», αὐτὸ ὀφείλεται, ἔλεγε ὁ Στάλιν τὸ 1923 στὴν πολεμικὴ του κατὰ τοῦ Τρότσκι, στὸ ὅτι τὸ κόμμα ὑφίστατο τὴ διαβρωτικὴ ἐπίδραση τῶν «μικροαστῶν»: ἡ εἴσοδος στὸ κόμμα 200.000 νέων ἐργατῶν ἀπὸ τὰ ἐργαστάσια θὰ ξανάφερνε στὸ κόμμα τὸ ὑγιὲς πνεῦμα τῆς «προλεταριακῆς πειθαρχίας», καὶ θὰ ἐπέτρεπε στὴν ἡγεσία νὰ ἐξαφανίσει τὸ «μικροαστικὸ ἀτομικισμὸ». Αὐτὴ ἦταν ἡ προοπτικὴ τοῦ Στάλιν. Ἀντίθετα, γιὰ τὸν Τρότσκι, αὐτὴ ἡ νέα γενεά τῶν μπολσεβίκων ἐργατῶν ἐπρόκειτο ν' ἀναγεννήσει τὸ κόμμα ἀπαλλάσσοντάς το ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ γερασμένου, ἀποστεωμένου καὶ ξεπερασμένου γραφειοκρατικοῦ τοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ νέα γενεά δὲν ἀνταποκρίθηκε διόλου στὶς ἐλπίδες τοῦ Τρότσκι. Κι' αὐτὸ ὀφείλεται κατ' ἀρχὴν στὴν ἄνοδο τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγῶν ποὺ ἐκδηλώθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1924:

16. Ἡ Βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη τῆς ΕΣΣΔ 1922 — 1927 (1913 = 100)

Ἔτη	Ἀξία τῆς παραγωγῆς		Ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν	
	Δείκτες	Ἀύξηση σχετικὰ μετὰ τὸ προηγούμενο ἔτος	Δείκτες	Ἀύξηση σχετικὰ μετὰ τὸ προηγούμενο ἔτος
1922 - 23	33,7		53,8	
1923 - 24	40,4	+ 6,7	60,2	+ 6,4
1924 - 25	61,3	+ 20,9	66,8	+ 6,6
1925 - 26	89,7	+ 28,4	85,2	+ 18,4
1926 - 27	103,8	+ 14,1	88,9	+ 3,7

1) Λένιν: Ὁ ἑξτρεμισμὸς, κτλ. Ἐνθ. ἄν. II, 711.

Ἡ ἀνασυγκρότηση τῆς βιομηχανίας ἀνάμεσα στὸ 1924 καὶ τὸ 1927 συνοδεύτηκε ἀπὸ μιὰ ἀντίστοιχη ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους καὶ τῶν συνεταιρισμῶν :

17. Τὸ σοβιετικὸ καὶ συνεταιριστικὸ ἐμπόριο 1923—1928
(1923 - 4 = 100)

Ἔτη	Κράτος		Συνεταιρισμοὶ	
	Δείκτες	Αὐξηση σχετικὰ μὲ τὸ προηγούμενο ἔτος	Δείκτες	Αὐξηση σχετικὰ μὲ τὸ προηγούμενο ἔτος
1923 - 24	100		100	
1924 - 25	168,7	+ 68,7	184,1	+ 84,1
1925 - 26	257,4	+ 88,7	338,8	+ 154,7
1926 - 27	307,1	+ 49,7	485,8	+ 147,0
1927 - 28	338,3	+ 31,2	614,2	+ 128,4

Ἐνας τέτοιος ρυθμὸς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ἀπαιτοῦσε ἓνα πλῆθος ἀπὸ στελέχη: ἡ ἔλιτε τῆς νέας γενεᾶς ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς ἐπένδρωσης τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ καθεστώτος. Ἡ ἀντιπολίτευση περίμενε ἀπ' αὐτὴν νὰ ἀναγεννήσει τὴν ἐσωκομματικὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ καταπολεμήσει τὴν γραφειοκρατικὴν «παραμορφώσιν» τοῦ κράτους καὶ τῆς οἰκονομίας. Ἀλλὰ ἡ πραγματικότητα τῆς ἀνέθετε τὸ ἔργο τῆς διεύθυνσης μιᾶς ἀπέραντης χώρας ὅπου ἡ μάζα ξανασυνήθιζε νὰ ὑπακούει χωρὶς ἀντίρρηση κί' ὅπου ὅλες οἱ καριέρες ἀνοίγονταν σ' ὄσους θὰ κατόρθωναν νὰ πνίξουν μέσα τους τὸ δαίμονα τῆς κριτικῆς: δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε ποῦ πῆγαιναν οἱ προτιμήσεις τῆς...

71. Ἡ τροτσικιστικὴ ἀντιπολίτευση ὡς ἐνδογραφειοκρατικὸ φαινόμενο

Ὁ Τρότσκι ποῦ δὲν εἶχε δεῖξει τὴν παραμικρὴ ἀλληλεγγύην μὲ τοὺς καταδιωγμένους ὁπαδοὺς τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης καὶ τοῦ Δημοκρατικοῦ Συγκεντρωτισμοῦ, ζητοῦσε τώρα ἀπὸ τὴν νέα γενεὰ νὰ ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ ἡ μόνη ἐλευθερία ποῦ ζητοῦσε ἡ τροτσικιστικὴ ἀντιπολίτευση ἦταν αὐτὴ ποῦ θὰ τῆς ἐπέτρεπε νὰ ὑποστηρίξει ἄφοβα τὴν ἀπόφασιν τῆς **μέσα στὸ κόμμα**. Κανένα λόγον δὲν ἔκανε γιὰ τὴν συντριπτικὴν πλειοψηφίαν τοῦ πληθυσμοῦ ποῦ, ὄντας **ἔξω ἀπὸ τὸ κόμμα**, καταδικαζόταν νὰ ὑφίσταται βουβὰ τὴν τυραννίαν μιᾶς μειοψηφίας. **Ἀπὸ τὸ 1924 καὶ μετὰ, κανένας λόγος δὲν γίνεται πιά οὔτε γιὰ τὴν ἐργατικὴ διαχείριση τῆς οἰκονομίας, οὔτε γιὰ τὸν ἐργατικὸν ἔλεγχον, οὔτε γιὰ τὴν σοβιετικὴν δημοκρατίαν.**

Ἐπιπλέον, ὁ Τρότσκι, ἔκανε τὸ ψυχολογικὸ λάθος νὰ δώσει τὴν πρώτη μεγάλη μάχην κατὰ τοῦ Στάλιν προκαλώντας μιὰ στείραν πολεμικὴν κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ «σοσιαλισμοῦ σὲ μιὰ μόνην χώραν». Ἀπὸ τὴν κα-

θαρά ακαδημαϊκή άποψη, ό Τρότσκι είχε δίκαιο, ν' άρνεϊται τή δυνατότητα τής άνοικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μιá άπομονωμένη και καθυστερημένη χώρα όπως ή Ρωσία. Αυτό ήταν αυτονόητο για όλους τους μαρξιστές (1)—και για τον ίδιο τον Στάλιν (2) μέχρι το φθινόπωρο του 1924 όποτε διατύπωσε για πρώτη φορά τή «θεωρία» του «σοσιαλισμού σε μιá μόνη χώρα». Η παθιασμένη συζήτηση που έπακολούθησε, μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα τυπικό «ιδεολογικό» φαινόμενο : φτωχή σε έπιχειρήματα, άσχετη προς τα πραγματικά προβλήματα, ή σχολαστική αυτή διαμάχη, από τή μιá μεριά, έδειξε τήν άποξένωση τής μπολσεβικικής συνείδησης από τήν πραγματικότητα. κι' από τή άλλη μεριά, επέτρεψε στην élite του καθεστώτος να έκφράσει πανηγυρικά τήν αυτοπεποίθησή της και τήν έμπιστοσύνη της στα έθνικά πεπρωμένα τής Ρωσίας, που για πρώτη φορά συνειδητοποιούσε το γεγονός ότι άποτελούσε «το 1/6 τής γής». Ο «θεοφόρος λαός» των παλαιών σλαβοφίλων ξαναγεννιόταν τώρα υπό τή μορφή του «προλεταριακού καθεστώτος» που θα όδηγουσε τον πληθυσμό του 1/6 τής γής —και άργότερα όλάκερη τήν οίκουμένη— στη «γή τής έπαγγελίας» του σοσιαλισμού. Άρνούμενος τή δυνατότητα του «σοσιαλισμού σε μιá μόνη χώρα», ό Τρότσκι παρουσιαζόταν σαν ένας ήττοπαθής που ύπόσκαπτε το ήθικό του νέου περιούσιου λαού. Αντίθετα, ό Στάλιν κολάκευε το μεγαλο-ρωσικό έθνικισμό : όταν, το 1945, ό Ζντάνωφ διακήρυξε τήν άνωτερότητα τής ρωσικής «κουλτούρας» —τόσο τής «σοσιαλιστικής», όσο και τής τσαρικής— σ' όλους τους τομείς τής ανθρώπινης δραστηριότητας, δεν έκανε παρά να ολοκληρώσει τήν έθνικιστική ιδεολογία που, ύστερα από το σύντομο και παράξενο ίντερμέτσο του προλεταριακού διεθνισμού τής λενινιστικής περιόδου, ξαναεμφάνιστηκε δειλά δειλά το 1924 με τή θεωρία του σοσιαλισμού σε μιá μόνη χώρα

Η τροτσκιστική άντιπολίτευση των έτών 1924 · 27 όνομάστηκε «άριστερή άντιπολίτευση». *Αλλά ό όρος «άριστερά» είχε χάσει τήν καθιερωμένη του σημασία. Για πρώτη φορά μέσ' στην πολιτική ιστορία, ό όρος «άριστερά» δεν σήμαινε ούτε τους διαφεντευτές των εργατικών διεκδικήσεων, ούτε τους υπέρμαχους τής μαζικής δημοκρατίας, ούτε τους όραματίστες τής κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας.* Αν όπως πιστεύει ό Sartre, το να είσαι άριστερός σημαίνει να βλέπεις τον κόσμο avec le regard du plus défavorisé, τέτοιοι «άριστεροι» μετριόντουσαν στα δάχτυλα στη μεταλενινική Ρωσία κι' όποσδήποτε δεν είναι αυτοί που διναν τον τόνο στην τροτσκιστική άντιπολίτευση.

1) «Η όριστική νίκη του σοσιαλισμού σε μιá μόνη χώρα είναι αδύνατη»: Λένιν 'Απολογισμός των εργασιών του Συμβουλίου των Έπιτρόπων του Λαού, 24 1-1918. Lenin: Angewählte Werke VII, σελ. 283. Βλ. και πιο πάνω § 50 (σελ. 228-9).

2) Βλ. π.χ. το έργο του Στάλιν *Προβλήματα του Λενινισμού*, που δημοσίευσε το 1924 προτού «ένακαλύψει» τή «θεωρία» του σοσιαλισμού σε μιá μόνη χώρα.

Ἄπο τὴν ὥρα πού ἐμφανίστηκε ἡ βιομηχανία καὶ τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, ἀριστεροὶ ἦταν αὐτοὶ πού ταυτίζονταν μὲ τοὺς ἐργάτες ὄχι στὰ λόγια, ἀλλὰ στὴν πράξη: κατατοπίζοντας τοὺς ἐργάτες σχετικὰ μὲ τὴν πραγματικὴ τους κατάσταση, ὀργανώνοντας τοὺς ἐργατικoὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν προάσπιση καὶ βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ τοὺς ἐπιπέδου, καλώντας τοὺς ἐργάτες νὰ σχηματίσουν μιὰ αὐτόνομη πολιτικὴ δύναμη, ν' ἀναπτύξουν τὴν ἱστορικὴ τους πρωτοβουλία, νὰ ἐπηρεάσουν ὅσο γίνεται πιὸ ἀποτελεσματικὰ τὴ δισκυβέρνηση τοῦ κράτους καὶ τῆς οικονομίας καὶ ἐν τέλει νὰ ἐπιβάλλουν στὴν κοινωνία ἕνα καθεστῶς ὅπου οἱ ἐργαζόμενοι νὰ εἶναι πραγματικὰ κύριοι τῆς μοίρας τους. Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, οἱ τελευταῖοι **μπολσεβίκοι** ἀριστεροὶ ἦταν ὁπαδοὶ τῆς Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης: μετὰ τὴν πολιτικὴ τους ἐκμηδένιση, τοὺς ἀριστεροὺς δὲν τοὺς βρῖσκει κανεὶς στὴ Ρωσία παρὰ μόνο στὶ ἀπομονωτῆρια καὶ τοὺς τόπους ἐξορίας. Ἄν, γενικότερα, ὁ ἀριστερισμὸς ἐξυπακούει μιὰ ὀρισμένη ἐμπιστοσύνη στὶς δημιουργικὰς ἱκανότητες τῶν μαζῶν καὶ μιὰ ὀρισμένη δυσπιστία ὡς πρὸς τὶς ἀξιώσεις τῶν αὐταποκαλούμενων *élites* καὶ τῶν ἄλλων «δυναμικῶν μειοψηφιῶν», ἂν δηλαδὴ, ὅπως ἦταν ὁ κανόνας μέχρι τὴν ἐμφάνιση τοῦ κομμουνιστικοῦ καὶ φασιστικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ὁ δημοκρατισμὸς εἶναι ἕνα ὀργανικὸ συστατικὸ τοῦ ἀριστερισμοῦ, τότε **κανεὶς μπολσεβίκος**: λενινιστῆς, σταλινικὸς ἢ τροτσικιστῆς, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γιὰ ἀριστερός. Ἄν, ἐπιπλέον, ἡ προάσπιση τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλεύθερης ἔρευνας ἀπέναντι στοὺς κάθε λογῆς, ἐκκλησιαστικoὺς, πολιτικoὺς ἢ ἄλλους δογματισμοὺς ἀποτελεῖ ἕνα ἄλλο οὐσιαστικὸ γνώρισμα τῆς ἀριστερῆς νοοτροπίας, τότε ὁ μπολσεβικισμὸς στὴν ὀλόγητά του θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἕνα ὀλοκληρωτικὸ ἀντι-ἀριστερὸ καὶ μάλιστα ἀντιδραστικὸ φαινόμενο: ἀπὸ τὴ στιγμή πού πήραν τὴν ἐξουσία, οἱ μπολσεβίκοι δὲν ἔκρυψαν τὴν πρόθεσή τους ν' ἀναλάβουν τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τῆς κοινωνίας ἐπιβάλλοντας μὲ τὴ βία τὶς δικές τους ἀπόψεις καὶ προτιμήσεις καὶ ἀπαγορεύοντας μ' ἕνα ὀλοένα καὶ αὐστηρότερο τρόπο κάθε ἀμφισβήτηση τῆς μαρξιστικῆς ὀρθοδοξίας.

Σὲ τί συνίστατο λοιπὸν ὁ «ἀριστερισμὸς» τοῦ Τρότσκι καὶ τῶν ὁπαδῶν του; Καὶ γιὰτί οἱ ἀντίπαλοί τους ἐθεωροῦντο «δεξιοί»; Ἄριστερός ἦταν ὁ Τρότσκι ὄχι γιὰτί ζητοῦσε τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προλεταριακοῦ προγράμματος τοῦ 1917 (γιὰ τὸ ὅποιο κανένας δὲν ἔκανε πιὰ λόγο), ἀλλὰ γιὰτί ἤδη ἀπὸ τὸ 1923 εἶχε διατυπώσει τὸ πρόγραμμα τῆς ταχύτατης βιομηχανοποίησης, τῆς ὀλοκληρωτικῆς σχεδιοποίησης τῆς οικονομίας καὶ τῆς ἐντατικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀγροτῶν, πού δέκα χρόνια ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ μεγαλύτερός του ἀντίπαλος: ὁ Στάλιν. **Ἡ ἀντίθεση δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν μέσα στὸ μπολσεβικικὸ κόμμα κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ἀποφασιστικῆς αὐτῆς περιόδου δὲν ἀφορᾷ τὸ ρόλο τοῦ προλεταριάτου στὴν ἀνοικοδόμηση τῆς νέας κοινωνίας, ἀλλὰ τὴ στάση τῆς γραφειοκρατίας ἀπέναντι στοὺς ἀγρότες.**

Τὸ προλεταριάτο εἶχε πάψει νὰ ἀποτελεῖ ἕναν αὐτοτελεῖ ἱστορικὸ παράγοντα κι' ἡ *πρώτη αἰτία τῆς ἥττας τοῦ Τρότσκι εἶναι ἀσφαλῶς τὸ δι-παρέλειψε συστηματικὰ νὰ περιλάβει στὸ πρόγραμμά του τὴν παραμικρὴ ἐργατικὴ διεκδίκηση*. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ παρέλειψη δὲν ἦταν τυχαία: τὸ πρόγραμμα τοῦ Τρότσκι δὲν εἶχε παρὰ μακρυνές σχέσεις μὲ τὴ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου». Ὁ Τρότσκι νόμιζε ὅτι τὸ πρόγραμμά του ἦταν σοσιαλιστικὸ γιατί *στὴ φαντασία του ὁ σοσιαλισμὸς ταυτίζονταν μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ σχεδιοποίηση τῆς οἰκονομίας καὶ τὴ βιομηχανοποίηση*. Μὴ τολμώντας ν' ἀμφισβητήσῃ τὰ θεμέλια τοῦ καθεστώτος ποῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε δημιουργήσει καὶ ποῦ στηρίζονταν πάνω στὴ δικτατορικὴ ἐξουσία τῶν ἡγετῶν τῶν ἐπιχειρήσεων πάνω στοὺς ἐργάτες καὶ τοῦ κόμματος πάνω στὴν πλειοψηφία, ὁ Τρότσκι θεωροῦσε τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων *στὴ διαχείριση τοῦ κράτους καὶ τῆς οἰκονομίας σὰν κάτι τὸ ἐπουσιῶδες*. Ἐτσι ἡ πολεμικὴ του κατὰ τῆς γραφειοκρατίας αἰωρεῖτο στὸ κενὸ γιατί δὲν στηρίζονταν πάνω σὲ καμιά πραγματικὴ κοινωνικὴ δύναμη: οὔτε στὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, οὔτε καὶ —ἀκόμα λιγότερο— στοὺς ἀγρότες. Ἀποξενωμένος ἀπὸ τοὺς ἐργάτες, ὁ Τρότσκι ἔκανε ὅτι μποροῦσε γιὰ νὰ ἐντείνει τὸ καθιερωμένο στοὺς μπολσεβίκους μίσος κατὰ τῶν μουζίκων. Θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του «ἀριστερὸ» γιατί *ἔδειχνε ὅτι μόνον μιά ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τῆς ἀγροτικῆς μάζας μποροῦσε νὰ ἐπιτρέψει στὸ κράτος νὰ δημιουργήσει τὸ ἀναγκαῖο γιὰ τὴ βιομηχανοποίησιν κεφάλαιο*. Αὐτὸ θάταν, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, ἡ «σοσιαλιστικὴ πρωτόγονη συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου»! *Οἱ ἀντίπαλοι του ἦταν «δεξιοὶ» γιατί δὲν ἔβλεπαν τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ἐξονιωθοῦν 8—10 ἐκατομμύριο «κουλάκοι» καὶ νὰ ἐξανδραποδισθῇ ἡ ἀγροτικὴ μάζα, δηλαδὴ ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ*. Ὅπως θὰ δοῦμε, τὸ πρόγραμμα τοῦ Τρότσκι ἦταν μίαν τολμηρὴ καὶ ἀπὸ κάθε ἄποψη ἀξιοθαύμαστη ἀπίστανση τοῦ προγράμματος τῆς γραφειοκρατίας ποῦ ὁ Τρότσκι νόμιζε ὅτι καταπολεμοῦσε, ἐνῶ, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, τῆς ἔδειχνε τὸ δρόμο πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξουσία δείχνοντάς της ποιά ἦταν τὰ πραγματικὰ προβλήματα ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ προτείνοντάς της ἕνα συνεχὲς πρόγραμμα ἐπίλυσής τους.

Ἡ ἀνάλυση τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ καθεστώτος καὶ ἡ θεώρηση τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων τῆς μικτῆς ἢ μάλλον δυαδικῆς (κρατικῆς καὶ ἰδιωτικῆς) διάρθρωσης τῶν οἰκονομικῶν του θεμελίων, θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ δοῦμε ποιά ἦταν αὐτὰ τὰ πραγματικὰ προβλήματα καὶ ποιά ἦταν ἡ ἀδήριτη ταξικὴ ἀναγκαιότητα ποῦ ἐπέβαλε ταυτόχρονα καὶ τὴν πλήρη γραφειοκρατικοποίησιν τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ μονολιθοποίησιν τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος, δηλαδὴ τὴν πλήρη μονοπώλησιν ὅλης τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴ γραφειοκρατία.